

Ur *Arkiv* nr 31-32 (1985)

Sven E Olsson

Perry Anderson – en ny typ av västerländsk marxist?

”Filosoferna har endast på olika sätt förklarat världen, men vad det gäller är att förändra den.”
(K Marx, *Teser om Feuerbach*)

Ursprungsversionen till denna text skrevs i september 1976 omedelbart efter utgivningen av *Considerations on Western Marxism* och var preliminärt tänkt för tidskriften *Zenits* jubileumsnummer (nr 50). Vintern 1976/77 diskuterades den inom redaktionen för *Häftet för kritiska studier* i anslutning till en studiecirkel kring marxismens historia utifrån Curt Sörensens *Marxismen og den sociale orden I & II* (GMT, Grenå, 1976). En kraftigt omarbetad version presenterades under titeln ”Finns det en västerländsk marxism?” inom arbetsgruppen i politisk sociologi på den X:e Nordiska sociologkongressen i Åbo i augusti 1979. Vid denna tidpunkt existerade Christine Hellmans översättning av boken, planerad att utges på Bo Cavefors förlag tillsammans med en länge utlovad efterskrift av Perry Anderson. Hösten 1982 anlände manuskriptet till de tre föreläsningarna i *In the Tracks of Historical Materialism*. Efter publiceringen av både ”Betraktelser” och ”Spår” i *Om den västerländska marxismen* (Arkiv förlag 1984) har texten åter grundligt reviderats. På att en aldrig utskriven notapparat till den första versionen förkommit saknas fortfarande vissa källhänvisningar i texten. Jag vill tacka dem – ingen nämnd, ingen glömd – som under årens lopp givit sina synpunkter på de olika versionerna. Det bör tilläggas att utöver genomgången av *Om den västerländska marxismen* har ingen systematisk läsning av Perry Andersons skrifter, *New Left Reviews* eller *New Left Books/Versos* utgivning legat inom möjligheternas ram. Artikeln baseras på böcker som lästs efterhand som de utkommit (ibland långt efteråt) samt ett femtonårigt prenumerantskap på tidskriften.

Inledning

Karl Marx' elfte Feuerbach-tes utgör en påminnelse om att teorins och praktikens enhet eller förening är ett grundläggande postulat inom den teoritradition dess författare givit sitt namn åt – och så har det varit sedan den ”vetenskapliga socialismens” tillkomst för snart 150 år sedan. När Friedrich Engels år 1888, fem år efter Marx' död, publicerade dessa anti-vänsterhegelianska teser hade den elfte och sista tesen emellertid betydligt större giltighet än när den formulerades 42 år tidigare. Engels, men inte Marx, fick uppleva den kontinentala europeiska arbetarrörelsens förvandling från små sekter typ 1847 års Kommunisternas förbund till 1880- och 90-talens emellanåt illegala men mer eller mindre landsomfattande socialdemokratiska partier. Vägen till ideologisk och teoretisk dominans inom den II:a Internationalen var för marxismens vidkommande dock på intet vis fråga om någon rätlinjig historisk process. Interna teoretiska såväl som politiska strider och meningsskiljaktigheter har utmärkt arbetarrörelsen sedan dess tillblivelse för drygt hundra år sedan. Marx' akademiska läroår sammanföll med det hegelska systemets sönderfall och de intensiva sociala och politiska men filosofiskt utstyrda strider som följde i dess fotspår. Under hela sin levnad bekämpade han frenetiskt inom den unga rörelsen olika konkurrerande föreställningar förknippade med namn som Proudhon, Lassalle, Bakunin m fl. Både Marx och Engels kunde också vara djupt kritiska mot det sätt varpå deras åsikter och synsätt anammades inom i första hand den tyska socialdemokratin. Ändå var det främst genom detta partis starka ställning och mönsterbildande roll inom den II:a Internationalen som Marx' och

Engels' tankebyggnad närmare förbands med den snabbt växande arbetarklassens organisationer och manifestationer under det förra seklets sista årtionde. Engels kom under sina sista levnadsår att inta en synnerligen viktig roll som rådgivare åt de allt framgångsrikare arbetarepartierna runtom i Europa. Den II:a Internationalens senare president, belgaren Emile Vandervelde, har i panegyriska ordalag beskrivit stämningen på en av dess kongresser, i Zürich fem år efter utgivningen av *Ludvig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut*, när den 73-åriga före detta bomullsfabrikanten uppbarade sig bland delegaterna:

”Man ville sluta; i feberaktig brådska ägde de sista omröstningarna rum. Då svävade ett namn på allas läppar. Friedrich Engels hade trätt in i salen; under en storm av bifall kom han upp på tribunen. Och när han hade talat – på kongressens tre officiella språk – om de gångna striderna, de nuvarande framgångarna och skildrat framtidens obegränsade förhoppningar: då var det som om en solstråle plötsligt skingrade all dimma. Socialismens ideella enhet lyste klar som dagen fram ur de nationella säregenheterna, och församlingen jublade över de ord med vilka Engels avslutade kongressen, liksom en gång Kommunistiska manifestet: Proletärer i alla länder! Förener er!”¹

Genom den II:a Internationalen bekräftades den elfte Feuerbach-tesen, d v s föreställningen om praktikens och teorins förening blev till en levande realitet för dess anhängare och kom härigenom, trots växlande öden, att fortleva både som en möjlighet och som en postulerad nödvändighet. Ändå var årtiondena före första världskriget inte präglade av någon fridsam enhet inom arbetarrörelsen. Skillnaden mot den närmast föregående perioden, Marx' tid, var att den fortsatta teoretiska och politiska polemiken hade de båda ”grundarnas” efterlämnade skrifter som gemensam referenspunkt. Efter det första världskriget tunnades banden mellan teori och praktik ut inom Internationalens socialdemokratiska efterföljare, medan den inom den nybildade Kommunistiska Internationalen officiellt proklamerade anslutningen till Feuerbach-tesen snabbt stelnade till rituell bekännelse.

Omedelbart efter det andra världskrigets slut fanns få tecken på en ny återförening, den framgångsrika anti-fascistiska motståndsrörelsen till trots. Först med det kalla krigets slut och Chrusjtjovs bekräftande kritik av Stalins terror begynte så smått marxismens renässans, och då fanns få rester kvar av den tidiga arbetarrörelsens marxism. Banden mellan handlande och tänkande inom rörelsens organisationer och institutioner såg nu mycket annorlunda ut än ett halvt sekel tillbaka i tiden. Nya män – och liksom tidigare bara några få kvinnor – med andra erfarenheter och annan skolning hade tagit över ledningen av organisationer med rötter i den marxistiska tankevärlden.² De flesta av den senares ledande företrädare vid 1900-talets början var sedan länge döda, även om ett fåtal av dem ännu levde när intresset för det marxistiska tankegodset på nytt väcktes till liv i Europa och i andra världsdelar – i skuggan av den mogna, långa efterkrigsboomen, allt mer offensiva tongångar inom arbetarrörelsen i väst samt den tredje världens begynnande nationella såväl som socialistiska revolutioner.

Kortfattat kan marxismens renässans sägas ha två beståndsdelar: för det första en ren återupptäckt av en nästintill undanskuffad tradition (alltifrån Marx' mindre välkända manuskript till de närmaste efterföljarnas efter det tyska nederlaget 1933 och stalinismens konsolidering i Sovjetunionen alltmer bortglömda arbeten). Mer eller mindre spektakulärt återerövrades denna tradition under 1960-talet. Till vardagen hörde den strida strömmen omtryck av gamla böcker

¹ Citerat efter Bo Gustafssons förord till *Karl Marx & Friedrich Engels i urval*, Wahlström och Widstrand, Halmstad. 1965. Den elfte Feuerbach-tesen från Engels, F.: *Ludvig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut*. Arbetarkultur, Göteborg, 1969.

² Ändå måste det understrykas att flera av den västeuropeiska arbetarrörelsens förgrundsgestalter under efterkrigstiden hade sina rötter i den centraleuropeiska marxismen (Renner och Kreisky i Österrike. Brandt och Wehner i BRD).

eller, vilket var det vanligaste i Sverige men också i Storbritannien, förstagångsutgåvor av böcker publicerade på kontinenten, vanligen i Tyskland, för flera decennier sedan.

För det andra producerades i återupptäckarnas egna led en ”ny” marxism. Med Paris som gravitationscentrum men med satelliter lite varstans i Europa och omvärlden skrevs snabbt spridda böcker som alla tog sin utgångspunkt i *Kommunistiska Manifestet* och *Kapitalet* men inriktade på något av den samtida världsordningens många olösta problem: Elmar Altvater, Samir Amin, Perry Anderson, Régis Debray, Lucio Magri, Ernest Mandel, Juliet Mitchell, Martin Nicolaus och Nicos Poulantzas var några av namnen på den nya vänsterns teoretiska banérförare. Också till svenska kom merparten av dessa författares verk kring decennieskiftet 60/70-tal.³ De hade alla lärt sig, på universiteten, att filosofera över världens tillstånd, men att förändra den ställde till betydligt större problem för dem. Kännetecknande för marxismens renässans under 1960- och 70-talen var, att problemen kring teorins förening med praktiken alltmer ställdes i förgrunden. Ändå är den marxistiska teorins enhet och bredd samt dess förhållande till arbetarrörelsens politiska kamp efter första världskriget fram till våra dagar i mycket en utforskad terräng.

Biografisk och bibliografisk översikt

För snart tio år sedan utkom i London en tunn bok som påtagligt inmutat ett stort område av den samtida diskussionen om marxismens utveckling under 1900-talet: *Considerations on Western Marxism* av den dåvarande redaktören för *New Left Review* Perry Anderson. Den är på en och samma gång en utomordentligt läsvärd, provokativ och koncis, faktsäckad framställning av västmarxismens öden och äventyr 1918-1968 (och några år in på 1970-talet). Själva begreppet ”västmarxismen” var långtifrån en självklarhet i mitten av 1970-talet – och borde ännu ett tag vara föremål för prövning – men vad som därefter skrivits om marxismen har uttryckligen eller outtalat haft teserna i denna bok som referensram.⁴ Huvudsakligen skrevs ”Betraktelser” i början av 1974, förmodligen under starka intryck av de brittiska gruvarbetarnas framgångsrika strejk mot Edward Heaths toryregering. Redan vid utgivningen dryga två år senare var den försedd med ett nyskrivet, modererande efterord:

”De påståenden som föreliggande bok utmynnar i måste idag beläggas med vissa reservationer ... deras apokalyptiska tonfall är i sig ett misstänkt tecken på svårigheter som undvikits eller ignorerats. Att ordentligt utforska dessa svårigheter – för att inte tala om att lösa dem – skulle kräva en annan bok. Det

³ De böcker som åsyftas är bl a Elmar Altvater, *Valutakrisens politiska ekonomi* (Röda bokförlaget, Lund, 1971); Samir Amin, *Den globala kapitalackumuleringen* (TemaTeori/Zenit, Stockholm 1974), Perry Anderson, *Övergångar från antiken till feodalismen* (Bo Cavefors förlag, Staffanstorps, 1977) och *Den absoluta statens utveckling*, Cavefors, Staffanstorps, 1978); Régis Debray, *Revolution i revolutionen* (Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm, 1968), Che Guevaras gerilla, *Kritik av vapnen, Eldprovet* (samtliga Tidens förlag, Stockholm 1974, -75 resp -77) samt (tillsammans med Max Gallo) *Imorgon Spanien – Samtal med Santiago Carrillo* (Rabén & Sjögren, Stockholm 1976), Lucio Magris analyser av bl a student- och arbetarkampen i Västeuropa samt av den leninistiska partiteorin och det italienska kommunistiska partiet i boken *Il Manifesto* (TemaTeori/Zenit, Stockholm 1973), i *Zenit* nr 24, i *Socialist Register* 1969, i boken *Arbejderbevaegelsen og krisen* (Modtryk 1976) för att nämna hans publicerade arbeten på mera lättåtkomliga språk, Ernest Mandel, *Inledning till marxismens ekonomiska teori* (Cavefors/Zenit, Staffans-torp, 1969), *Senkapitalismen* I och II (Coeckelberghs förlag, Stockholm 1974), Juliet Mitchell, *Kvinnorna – den längsta revolutionen* (Zenit Reprint, Stockholm, 1969) Martin Nicolaus ”Proletariat och medelklass hos Marx”, *Zenit* 35, 1974; Nicos Poulantzas, *Politisk makt och sociala klasser, Fascism och diktatur* (Partisan, Mölndal 1970 resp -73), *Den moderna kapitalismens klasstruktur* (TemaTeori/Zenit, Stockholm 1977) samt *Diktatureernas kris* (Zenitserien/Cavefors, Lund 1977).

⁴ Ett tidigt exempel på detta, utan att själva begreppet ännu helt accepterats (och i konsekvens därmed den öst/västliga dimensionen uteslutits), är signaturen LL (Leopold Labedz) koncisa sammanfattning av Andersons karakteristik av västmarxismens intellektuella kännetecken under rubriken ”neo-Marxism” i Alan Bullock & Oliver Stallybrass, *The Fontana Dictionary of Modern Thought*, Fontana/Collins, London, 1977.

mesta som här kan göras är att påvisa den centrala svagheten i textens uppbyggnad ... som helhet är boken ett oavbrutet hävdande av det grundläggande bandet mellan vetenskap och klass, historisk materialism och proletärt uppror under detta århundrade. De verkliga betingelserna och exakta utsikterna för den antagna enheten mellan teori och praktik granskas inte närmare.” (s 123)

Trots denna reservation från författarens sida finns det anledning att återkomma till själva problemet – teorins förening med praktiken – efter en redogörelse för den ursprungliga huvudtextens grundläggande resonemang och en kort resumé av Andersons nyligen publicerade bokslut över det gångna decenniets marxistiska produktion. Först av allt bör dock nämnas, att samma år som merparten av ”Betraktelser” skrevs, bröt Anderson ett halvt decenniums tystnad med utgivningen av de första volymerna av sitt opus magnum om den moderna världshistoriens slingrande stigar från Aten till Tokyo, vilka strax översattes till svenska som *Övergångar från antiken till feodalismen* och *Den absoluta statens utveckling*. (”Övergångar” har nyligen tryckts om i en fjärde svensk utgåva.) Med dessa båda böcker, som rönste stor uppskattning av en internationell läsekrets, vidgade Anderson den ryktbarhet han redan erövat inom en mer begränsad, om än kosmopolitisk, intellektuell vänsterkrets. I Sverige menade t ex Carl Rudbeck i sin mycket positiva anmälan att Anderson med dem lyckats åstadkomma ”något så imponerande som ett de moderna demokratiernas stamträd och en den politiska maktens typologi från den klassiska antiken till det kungliga enväldets – absolutismens – sammanbrott”.⁵ Lite är känt om fortsättningen av detta omfattande historiska projekt. Ytterligare två volymer nämndes vid utgivningen av de två första böckerna: en om de åtta främsta borgerliga revolutionerna i Europa och Nordamerika (en bok som nu påstås vara i stort sett färdigskriven) samt en avslutande volym om de antikapitalistiska revolutionerna och den socialistiska demokratin.

Tio år före utgivningen av *Passages from Antiquity to Feudalism* och *Lineages of the Absolutist State* översattes Andersons första bok till svenska: *Portugal och kolonialismens sammanbrott*. Denne Eton- och Oxfordelev hade då sedan några år tillbaka investerat sitt arv i tidskriftsutgivning i och med övertagandet av redaktörskapet för *New Left Review* (NLR). I övrigt är lite bekant om denne avfalling från den engelsk-iriska jordägarklassen. Fadern lär ha varit tulluppbördsman i Mittens rike och ingick som sådan i det brittiska imperiets kolonialadministration. Den två år äldre brodern Benedict är född i Kina, irisk medborgare och numera amerikansk statsvetare med Indonesien och nationalism som specialiteter. För några år sedan utkom han med en bok på broderns vid det laget drygt tio år gamla bokförlag.⁶

Francis Peregrine själv (d v s Perry), född i London 1938, ingick i den miljö vilken växte fram efter 1956 runt vad som skulle bli NLR (främst tidskrifterna *The New Reasoner* och *University & Left Review*) och vilken spelade en viktig roll inom och utom Labourpartiet i den brittiska kampanjen mot atomvapen (CND, Campaign for Nuclear Disarmament). I Oxford läste han filosofi och statskunskap samt var redaktör för *New University*, vari han skrev om den kubanska revolutionen – den enskilda händelse som förmodligen gjorde det djupaste intrycket på Anderson i ungdomsåren. Debuten på den intellektuella arenan skedde annars med en artikel i NLR 1961 om välfärds-Sverige – ett inlägg i den brittiska Crosland-debatten om socialismens framtid – efter ett personligt besök i denna nordliga utpost mellan väst och öst. Nästa text behandlar Angola och skrevs efter en tids anställning på veckotidningen *Economist*. Ett första utkast publicerades i tre på varandra följande nummer av NLR strax efter Andersons tillträde som tidskriftens redaktör. En utvidgad version kom något senare i bokform på franska (Masperos förlag) – förlagan till

⁵ *Svenska Dagbladet* 78-01-24. Till det förstnämnda temat i detta arbete, antiken, återvände Anderson för något år sedan i tidskriften *History Workshop* (nr 17, 1983) utgiven av engelska socialistiska och feministiska historiker – i en utförlig recensionsartikel om Geoffrey Ste-Croix' *The Class Struggle in the Ancient Greek World*.

⁶ *Imagined communities*, Verso, London, 1983.

nyssnämnda svenska utgåva. Hans andra bok kom 1965 och var en antologi – *Towards Socialism* innehållande ett antal centrala *NLR*-artiklar och redigerad i samarbete med Robin Blackburn. Denna bok var den kanske viktigaste inspirationskällan till Göran Therborns m fl [En ny vänster](#).⁷

Med huvudessän i *Towards Socialism* grundlade Anderson sitt eget och tidskriftens renommé inom den engelska vänstern: artikeln ”Den nuvarande krisens ursprung” som redan vintern 1964 hade tryckts i *NLR*. Den slog ned som en bomb bland yngre samhällsvetare och humanister. När kolonialväldet var på god väg att övergå i samväldet fanns en spirande radikalism (Labour under Harold Wilson segrade i parlamentsvalet det året) och en mottaglighet för en teoretiskt anlagd genomlysning – med begrepp hämtade från Gramsci, Sartre och Lukács – av det egna samhällets aristokratiskt-borgerliga rötter, så annorlunda den gängse engelska socialistiska kritikens moralistiskt-empiriska ensidighet. Artikeln spreds emellertid inte bara på de brittiska öarna. 1965-66 översattes den till flera språk, bl a i Sartres *Les Temps Modernes*, och PCIs *Critica Marxista*. Motstycket till denna studie av den härskande klassens förenade kungadöme tillhandahöll också *NLR* med Tom Nairns originella analyser av arbetarklassen, fackföreningsrörelsen och det underordnade Labourpartiet.

Parallellt med dessa artiklar om den inhemska samhällsformationen publicerade *NLR* dels ett antal länderanalyser om kontinentaleuropas små och stora nationer (den första i raden handlade om Belgien och med den inledde Ernest Mandel sitt långvariga medarbetarskap i tidskriften, vars överordnade plattform han skulle komma att få ett allt större inflytande över – som en jämförelse kan nämnas att Göran Therborns första artikel publicerades året därpå, 1965), dels ett flertal essäer om några av den tredje världens nyckelstater vid denna tid: Algeriet, Iran, Indonesien (förutom Angola, Andersons eget bidrag till denna serie). I centrum för den senare typen av analyser stod dock Kuba – exemplet på en lyckad revolutionär omdaning. Också i modern tid hade Vinterpalatset stormats och, denna gång i skepnad av Batistas boningar, erövrats av massornas rörelse under ledning av en kärna – en *foco* – inte mycket större än ett redaktionskollektiv beläget i Soho på en handgranats avstånd från västvärldens finansiella centrum. Den franske filosofistudenten och Althusserlärjungen Regis Debray utnämndes raskt av Anderson till ”den mest briljante marxisten i sin (dvs deras, min anm) generation” och *NLR* publicerade tidigt hans epokgörande texter om fidelismens strategi. Från denna tid stammar Andersons motvilja mot både den västerländska medelklassens långa marsch genom institutionerna och de kinesiska fattigböndernas decennielånga vandrande över en halv kontinent. I skarp kontrast till den väst-europeiska arbetarrörelsens kompromissbeströdda stig framträdde den till synes enkla väg, den optimistiskt kämpande otålighetens väg, som Che Guevara och Fidel Castro hade slagit in på. Att gränserna för denna strategi sattes i Bolivias djungel redan hösten 1967, har aldrig fått Anderson att hesitera.

Något år dessförinnan vistades Anderson själv i Latinamerika och tillbragte som forskningsstipendiat från universitetet i Reading en längre period i Brasilien. Från uppehållet där föreligger ett till största delen opublicerat verk om den koloniala frigörelsen och den borgerliga revolutionen i

---

⁷ *En ny vänster*, Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm, 1966. Se också Gunnar Olofsson (red) *Engelsk vänsterdebatt*, Prisma, Halmstad, 1969. Om den engelska nyvänstern skrev Alvar Alsterdal redan 1963: ”När man träffar Stuart Hall och hans unge efterträdare som redaktör för *New Left Review*, Perry Anderson, får man äntligen känslan av att möta en ny vänster. De är väl förtrogna med de klassiska politiska ideologierna men för unga för att dras med kliande ärr av t ex kommunismen. De är djupt förtrogna med problematiken i de nya länderna, där – som Perry Anderson uttrycker det – ’den fastlåsta senliberalismen och den fastlåsta senleninismen är lika irrelevanta ideologier’” (s 80). *Den nya vänstern*, Tiden, Stockholm, 1963. (Jfr s 147). En förmodligen inte representativ, men likafullt knappast atypisk skildring av *NLR*-redaktionens socialpsykologiska bakgrund är Ronald Frasers miniatyr *In Search of a Past*. Verso, London, 1984.

detta land.⁸ Men en osignerad inledning till en av New Left Books (NLB) allra första böcker – Joao Quartims *Dictatorship and Armed Struggle in Brazil* – bär vittnesbörd om besöket.⁹

I mitten av 1960-talet startade också det projekt som ett decennium sen utmynnade i *Considerations on Western Marxism*: introduktion av kontinental marxism i form av originalöversättningar av utdrag ur de främsta verken i denna tradition – Adorno, Gramsci, Lukács, och Sartre i främsta rummet men därtill i förhållande till denna tradition mer perifera men inte desto mindre viktiga tänkare som Jacques Lacan och Claude Lévi-Strauss – jämte betydelsefulla samtida politiskt-strategiska dokument från bl a det italienska kommunistiska partiet. Vissa formuleringar i *NLRs* introduktioner till dessa översättningar är nästan identiska med nyckelpassager i ”Betraktelser” (trots att de inte alltid är signerade PA).¹⁰ Detta program kunde tidskriften fullfölja utifrån en allt mer oomstridd position som den nya vänsterns främsta. Inte bara i Storbritannien utan också i USA och andra engelskspråkiga områden fick den vid den här tiden en förhållandevis stor läsekrets. Att också andra personer, grupper och tidskrifter (som t ex de amerikanska *Monthly Review*, *Studies on the LO*, *Socialist Review* och *Telos*) dragit sina strån till stacken, förringar inte Perry Andersons och *NLRs* stora insatser för att lyfta fram och vidareutveckla en tillbakaträngd tankeströmning.¹¹

Från 1960-talets mitt och framåt publicerades i de svenska tidskrifterna *Clarté* och *Zenit* liksom i veckotidningen *Tidsignal* material av och om Anderson.¹² 1969 översattes hans två främsta artiklar från 1960-talet i boken *Engelsk vänsterdebatt*: ”Den nuvarande krisens ursprung” och ”Inslag i den brittiska kulturen” (från 1968). Därefter dröjde det till 1976, innan Andersons artiklar och böcker på nytt publicerades i Sverige; efter en föreläsningsturné till Lund och Köpenhamn.

Den svenska utgåvan av *Considerations on Western Marxism* utkom först hösten 1984: *Om den västerländska marxismen*. I den boken ingår också tre föreläsningar om västmarxismens utveckling in i vårt eget decennium hållna i Californien vintern 1982-83. Tillsammans med ytterligare en efterskrift – om förhållandet mellan socialism och marxism – denna gång av betydligt mera offensivt slag och också den medtagen i den svenska samlingsvolymen, publicerades de för två år sedan i England under titeln *In the Tracks of Historical Materialism*. Visserligen skiljer sig de två huvudtexterna – ”Betraktelser” och ”Spår” – inte så särdeles mycket åt vad gäller textmängden, men föreläsningsformen liksom framförallt det betydligt kortare perspektivet i den senare texten, 1970-talets andra hälft och 80-talets första år, medför att den senare texten svårigen kan likställas med den första betraktelsen och dess halvsekellånga perspektiv på västmarxismen. Men då ”Spår” bl a uppehåller sig vid de spådomar och förhoppningar, för att inte säga önskningar, som Anderson uttalade under 1970-talets första hälft, finns det återigen anledning att lite längre fram i denna artikel återkomma till dess resonemang.

⁸ Muntlig upplysning från svensk Brasilien-kännare.

⁹ *Dictatorship and Armed Struggle in Brazil*, New Left Books, London. 1971.

¹⁰ Jfr t ex *NLR* 41 och 56.

¹¹ Se också *Western Marxism – a Critical Reader*, London, New Left Books, 1977, vari merparten av *NLR*-artiklarna från 1960-talets mitt och framåt om den kontinentala marxismen samlats). I boken ingår bl a Göran Therborns [Frankfurtskolan](#) (på svenska i Arkiv studiehäften 2-3, Lund. 1976). Norman Geras ”Louis Althusser's marxism” (utgiven på svenska av Röda Bokförlaget, Lund, 1972; tillsammans med samme författares *NLR*-artikel ”Varufetischism och klassmedvetande”) [båda artiklarna ingår i [Louis Althusser's marxism](#)] samt Perry Andersons intervju med Lucio Colletti (på svenska i *Marxism och dialektik*, TemaTeori/Zenit, Stockholm, 1978).

¹² Den första var den ej auktoriserade *Zenit*-artikeln [Västeuropas kommunistpartier](#), *Zenit* nr 47/1976. Jfr artikeln om studier av kommunistpartiernas historia i Raphael Samuels *People's History and Socialist Theory*, Routledge & Kegan Paul, London, 1981.

Utöver nyssnämnda social- och idéhistoriska arbeten, har Perry Anderson mellan 1970- och 1980-talens mitt därjämte hunnit färdigställa och från trycket utsända två centrala inlägg i den samtida marxistiska debatten: dels en filologisk och idékritisk genomgång av den marxistiske tänkaren på modet vid denna tid, italienaren Antonio Gramsci, som jämte Sartre får betecknas som Andersons egen viktigaste inspirationskälla (*NLR* nr 100, 1977) dels sitt hitintills mest djuplodande historieteoretiska bidrag i form av en noggrann, generös och nära nog heltäckande kritisk presentation av den engelske historikern Edward P Thompsons verk: *Arguments within English Marxism* (1980).

Utgångspunkten för Anderson i det senare fallet var E P Thompsons kraftfulla försvar för historikerns yrkesfärdigheter vilket i *The Poverty of Theory* kombinerades med en vildsint polemik mot den franske filosofen Louis Althusser och allt elände denne ställt till med i huvet på yngre samhällsvetare och humanister på Thompsons och Andersons sida av kanalen under det förra decenniet.¹³ Trots att Anderson varken betraktar eller betraktat sig som ”althusserian”, ansåg han det uppenbarligen befogat att gå i svaromål mot bakgrund av *NLR*s och *NLB*s ansvar för introduktionen av Althusser i den anglosachsiska kulturen.¹⁴ Till saken hör också att Anderson och Thompson befann sig i polemik kring analysen och tolkningen av den brittiska historien under 1960-talets första hälft (bl a ovannämnda ”Den nuvarande krisens ursprung”), och att Thompson tillhörde grundarna av tidskriften *New Left Review*, medan Anderson ledde en yngre grupp som tog över skötseln av tidskriften några år efter dess tillkomst.¹⁵ En kanske ännu viktigare anledning för Anderson att ta upp den av Thompson kastade handsken var, att den sistnämnde i ”Teorins elände” bröt med ett negativt drag i västmarxismen vilket betonats i ”Betraktelser”: de ledande teoretikernas tydliga likgiltighet inför och ofta djupa okunskap om varandras tanke-system, västmarxismens frånvaro av polemik över nationsgränserna, en frånvaro Anderson kallar brist på ”internationalism”. Förutom att E P Thompson är Englands – ja, möjligen också Europas – främste socialistiske historiker enligt Anderson, var hans utbrott mot Althusser ett gott tecken på att en ny era inletts i den vänsterintellektuella diskussionens historia. Det kan i detta sammanhang vara på sin plats att nämna, att Anderson föredrog att polemisera mot historikern Thompson hellre än filosofen Leszek Kolakowski (vars *Main Currents in Marxist Thought* i ”Spår” avfärdas som ett av de grövsta exemplen på ”ritualmässiga fördömanden av marxismen i olika kallakrigshandböcker” (s 281) i bjärt kontrast mot de fåtaliga seriösa konfrontationerna typ Anthony Giddens *A Contemporary Critique of Historical Materialism*).¹⁶

Ändå är det förstas ”Betraktelser” som med begreppet västmarxismen definierat ett stort problemfält och som blivit central referenspunkt för en internationell debatt. Men denna bok är någonting mer än ett diskussionsinlägg om teorins förening med praktiken i en svunnen tid och framöver. Den bör också ses som slutrapporten från det tidigare omtalade projekt som bedrevs av

¹³ Thompson, E.P.: *The Poverty of Theory*. London, Merlin, 1978. [utdrag: [Om Althusserns kritik av franska kommunistpartiet](#)]

¹⁴ Alla Louis Althusserns viktigare arbeten har i Storbritannien utgivits av New Left Books, (numera Verso). Artikelken ”Motsättning och överbestämning”, ursprungligen publicerad i *La Pensée* 1962, översattes och trycktes i *NLR* 1966. Se också Michael Ganes artikel ”Althusser in English” i *Theoretical Practice* nr 1, (1971).

¹⁵ E.P. Thompsons ”The Peculiarities of the English” i Miliband, R & Saville, J. *The Socialist Register* 1965 (Merlin Press) och Andersons svar ”Socialism and Pseudoempiricism” (*NLR* nr 35, 1966) samt Nicos Poulantzas ”Marxism in Great Britain” (ursprungligen publicerad i *Les Temps Modernes*; engelsk översättning i *NLR* nr 43, 1967; svensk översättning Zenit Stencil 1969), samt Andersons *Arguments within English Marxism* (särskilt kap 5). Angående tillkomsten av *New Left Review* se också t ex R. Williams, *Politics and Letters*, London, New Left Books, 1979 och *Engelsk vänsterdebatt* s 240-42.

¹⁶ En recension av helt annorlunda slag av Kolakowskis trebandsutgåva är Richard Swartz ”Mannen som skrev marxismens nekrolog” i *Svenska Dagbladet* 18/11 1982 (understreckare).

New Left Review från 1960-talets mitt och framåt med stor enträgen het: försöket att inplantera tankarna hos ”gårdagens marxister” och samtida kontinentala vänsterorienterade filosofer i den engelsktalande kulturkretsen. ”Betraktelser” är ett ovedersägligt bevis för detta projekts framgångsrika resultat.

Nederlagets filosofer

För de många läsarna av Perry Andersons historieböcker känns säkert den platonska metoden i ”Betraktelser” igen. Kring en radikal åtskillnad, en dikotomi bestående av ett antal viktiga dimensioner, bygger Anderson upp sin version av den marxistiska teorins utveckling. Två bestämda mönster, som på en gång utesluter varandra och uttömmar kategorierna, åtskiljs och han låter det i tiden senarelagda speglas mot det först framsprungna: den klassiska marxismen dominerade perioden fram till Sovjetstatens konsolidering och fascismens segrar i Italien och Tyskland, därefter tar den västerländska marxismen vid. Det är renodlingen av de två deltraditionerna, samt den tes han anför i dess förlängning, inte kronologin, och slutligen den kraft varmed han driver sitt projekt, vilka sammantagna gör Andersons inlägg till någonting utöver de gängse böckerna i denna genre.¹⁷ I ”Betraktelser” drev han nämligen tesen – och den granskas i den efterföljande ”Spår” – att 1968 och allt som är förbundet med detta magiska årtal, innebar en brytning med den marxism som kännetecknats av en djup klyfta mellan tanke och handling, västmarxismen, och att förhållandet mellan råd och dåd åter började närma sig det för marxismen ”normala”; det tillstånd som rådde inom den II:a och III:e Internationalen under den ”heroiska” epoken före, under och strax efter första världskriget. Det brott som därefter följde innebar att en tydlig geografisk tyngdpunktsförskjutning ägde rum: från Öst- till Västeuropa:

”Dessa tänkare (västmarxisterna, min anm) hade i stort samma sociala ursprung som sina föregångare. Geografiskt utgör emellertid denna grupp en radikal kontrast till de marxistiska intellektuella som framträdde efter Engels... praktiskt taget alla betydande teoretiker i de två generationer som följde efter den historiska materialismens grundare /kom/ från Öst- eller östra Centraleuropa. Till och med inom de tyskspråkiga rikena var det Wien och Prag snarare än Berlin som försåg Andra Internationalen med dess mest framträdande gestalter. Från slutet av första världskriget och framåt var situationen å andra sidan den motsatta. Med undantag för Lukács och hans elev Goldmann kom alla betydande personer i ovannämnda tradition längre västerifrån. Lukács själv var till största delen skolad i Heidelberg och förblev kulturellt sett mera tysk än ungersk, medan Goldmann levde och verkade i Frankrike och Schweiz under hela sitt vuxna liv. Av de två berlinfödda tyskarna var Benjamin påtagligt och självmedvetet gallisk till sin inriktning medan Marcuse fick sin viktigaste utbildning i Freiburg i Schwaben.” (s 41)

Anderson låter tretton teoretiker konstituera den västerländska marxismen: en första ”generation” bestående av Georg Lukács, Karl Korsch, Antonio Gramsci, Walter Benjamin, Max Horkheimer, Galvano della Volpe och Herbert Marcuse; en andra grupp med Henri Lefebvre, Theodor W Adorno, Jean Paul Sartre, Lucien Goldmann och Louis Althusser som medlemmar, och slutligen Lucio Colletti ensam i en tredje. Gränserna mellan generationerna är dock något flytande, så tenderar till exempel Horkheimer, della Volpe och Marcuse att intellektuellt sett hamna i mellangenerationen. Den intellektuella biografi som skisseras bygger framför allt på var och när den formativa perioden ägde rum; om det var i anslutning till de centraleuropeiska revolutionsförsöken vid första världskrigets slut, under den anti-fascistiska kampens epok eller slutligen efter Stalingrad, Collettis startpunkt.

Mot denna grupp ställer Anderson den ”klassiska” marxistiska traditionen dit Marx, Engels,

¹⁷ Tex McInnes, N. *The Western Marxists*. London Alcove Press, 1972.

Labriola, Mehring, Kautsky, Plechanov, Lenin, Luxemburg, Hilferding, Trotskij, Bauer, Preobrazjenskij och Bucharin räknas.¹⁸ Medan merparten av den klassiska traditionens teoretiker växt upp mitt i Central- och Östeuropas sociala och politiska motsättningar före första världskriget, kom en ny generation marxister att verka i ett Västeuropa som överlevt stormarna efter 1919-20. Från 1920-talet och ett halvsekel framöver omfattades den marxistiska teorins geografi av Italien, Frankrike och de västra delarna av Tyskland, dvs liksom under Marx' och Engels' tid de mera utvecklade delarna av det kapitalistiska Europa (om än inte de mest utvecklade). De nya (väst-)marxisterna var mer avskurna (eller avskärmade sig) från arbetarklassens fackliga och politiska kamp än grundarna av den historiska materialismen. Men så hade också den närmast föregående generationen antingen mördats med Stalins benägna hjälp, som Bucharin, Preobrazjenskij och Trotskij, eller fängslats eller drivits i exil av fascismens framgång liksom Hilferding, Bauer och Gramsci. Den nya marxism som så smått började framträda under mellankrigstiden var djupt präglad av detta dubbla nederlag.

Med denna geo-politiska situering och kontrast vill Perry Anderson hävda att det, trots skarans brokiga sammansättning, går att isolera ett antal teoretiska och historiska beröringspunkter, som övervinner de inbördes motsättningarna och som strukturerade västmarxismen till en enhetlig intellektuell tradition. Som författaren tydligt anger i förordet till sin betraktelse, utför han ingen källkritisk, komparativ utvärdering av de i traditionen ingående "systemen" (vart och ett av dem granskades i sin enskildhet i ett antal *NLR*-artiklar, senare samlade och utgivna under titeln *Western Marxism – a Critical Reader*; jfr not 9). Tvärtom söker "Betraktelser" "bara" de allmänna förbindelseänkarna systemen emellan och ställer sedan den uppnådda helheten mot föregångaren, den klassiska traditionen. Men det fordras en uppslagsrik och beläst forskare för att en grundligare, jämförande studie skall producera ny och spännande kunskap.

Viktigare än det mesta för Anderson är, att västmarxismen präglades av att dess ledande företrädare var universitetsfilosof (även om marxismen redan med Antonio Labriola fått sin första filosofiprofessor) och i någon mån litteraturvetare, att de inte tog aktiv del i politiskt-analytiskt arbete samt befann sig på långt avstånd från den marxiska politiska ekonomins kärnområden (ja, i förhållande till Marx' egen biografi vandrade västmarxisterna liksom kräftorna baklänges: från ekonomi och politik till filosofi och estetik).

I den mån de tillhört mellankrigstidens politiska ledarskap tvingades västmarxisterna efterhand ut i den politiska periferin. Teoriproduktion och -diskussion förflyttades från partitidskrifter och kaderskolor till de akademiska seminarielokaler Marx tvingades överge för politisk journalistik och ett oberoende skriftställarskap redan 1842. I anslutning till denna institutionella förändring nämns också, att en förskjutning i riktning mot ett allt mer komplicerat språkbruk skedde med västmarxismens tillblivelse. Vidare: en grundläggande tematisk omorientering inträffade i och med upptäckten och utgivningen av Marx' ungdomsskrifter. I Sverige karakteriserade Arnold

---

¹⁸ Det bör nämnas att överensstämmelsen är stor mellan Andersons "klassiska marxister" och de personer signaturen Ldl (Arnold Ljungdahl) räknar upp under rubriken "marxism" i *Svensk Uppslagsbok* (band 18, Malmö 1937). Till den "historiefilosofiska" huvudgruppen räknar Ljungdahl: Mehring, Kautsky, Labriola, Plechanov, M. Adler, Lukács, Korsch, Wittfogel och Pokrovskij (av de fem sistnämnda nämns överhuvudtaget inte Adler, Wittfogel och Pokrovskij hos Anderson, medan Lukács och Korsch hamnar bland västmarxisterna), "medan Marx' ekonomiska läror har vidareutvecklats framför allt av Rosa Luxemburg, R. Hilferding, Otto Bauer, Lenin, N. Bucharin, C. Sternberg och Henryk Grossman" (s 431). De två sistnämnda förekommer också hos Anderson, men som exempel på övergångsfigurer knutna till 1920-talets Institut för Sozialforschung i Frankfurt. Ljungdahl nämner förstas också den revisionistiska strömningen med Eduard Bernstein som främsta representant (nämnd men utelämnad ur den klassiska traditionen av Anderson som "en intellektuellt mindre betydande person" men också på sin intellektuella träning väster om Berlin). Endast Trotskij och Preobrazjenskij av Andersons "klassiska marxister" återfinns ej i Ljungdahls kortfattade framställning.

Ljungdahl redan på 1930-talets mitt i sin korta Marx-översikt det år 1926 i sin helhet publicerade *Die Deutsche Ideologie* ”numera som huvuddokument till studiet av den 'materialistiska historieuppfattningen’”¹⁹ medan Anderson fäster större vikt vid de s k Parismanuskripten, vilka år 1932 utgavs i Moskva av David Rjazanov och vilka bl a Lukács var med om att lägga sista handen vid:

När jag var i Moskva 1930 visade mig Rjazanov de manuskript som Marx skrivit 1844. Ni inser lätt min upphetsning: läsningen av dessa manuskript förändrade hela mitt förhållande till marxismen och mitt filosofiska perspektiv. En tysk vetenskapsman från Sovjetunionen arbetade med manuskripten och gjorde i ordning dem för publicering. Mössen hade varit på dem och på många ställen i manuskripten saknades bokstäver i orden eller också fattades ord. På grund av min filosofiska kunskap arbetade jag med honom och bestämde vilka de försvunna bokstäverna eller orden hade varit: man fann ofta ord som började med g och slutade med s och måste gissa vad som fanns emellan. Jag tycker att den utgåva som slutligen kom var mycket bra: jag vet eftersom jag deltog i arbetet. Rjazanov var ansvarig för arbetet och han var en mycket stor filolog – inte teoretiker men stor filolog.²⁰

Marx' ungdomsskrifter kom att öva ett avgörande inflytande inte bara över Lukács. Påföljden av Parismanuskriptens upptäckt spåras med ackuratess av Anderson. Den omedelbara hänförelse som grep så olika tänkare som Herbert Marcuse i Tyskland och Henri Lefebvre i Frankrike fångas elegant i ”Betraktelser”. Men det var först efter det andra världskriget som denna nyläsning eller omtolkning av Marx blev synlig i sin fulla vidd. Vare sig senare västmarxister inspirerades av eller förnekade ungdomsverkens betydelse, hade själva upptäckten en sådan laddning att det var en självklarhet att ta dem till utgångspunkt för varje intervention i den tidens marxistiska debatt. I sin helhet, inklusive sin negation, har den västerländska marxismen varit dessa manuskripts fångar, fastslår Perry Anderson med stor kraft.

Västmarxismens filosofiska huvudtendens understryks också av intensiteten i kartläggningen av Marx' egen filosofiska utveckling. Här intar den gemensamma fiendligheten mot Friedrich Engels och de försök till helhetslösningar – den dialektiska materialismen som en epistemologi och världsåskådning grundad på den historiska materialismen som vetenskapen om samhället och historien – denne presenterade i *Anti-Dühring* och den postumt utgivna *Naturens Dialektik*, ett särskiljande drag.²¹ Med Lukács *Historia och klassmedvetande* inleds den långa raden av förnekanden av mannen på mästarens högra sida, liksom den inleder västmarxismens rekonstruktion av marxismens filosofi. Som en parallell till ungdomsmanuskriptens öde, pekar Anderson på traditionens behandling av Hegel: från upphöjelse – Lukács – till förnekelse – Althusser och Colletti. Ett antal andra filosofiska föregångsmän letades dock snabbt fram. Intresset för sökandet av en alternativ gnoseologisk förhistoria inskränkte sig emellertid inte till de ovannämnda, utan gäller traditionen i dess helhet. I detta sammanhang lyckas Anderson också pressa in Gramsci, trots att denne inte var filosof och huvudsakligen ägnade sig åt politiska och kulturella aspekter

¹⁹ A a s 423.

²⁰ *Zenit* nr 24 (1971).

²¹ Frågan är om inte en svensk västmarxist skrivit det viktigaste och mest grundläggande verket om Engels och den dialektiska materialismen: Sven-Eric Liedman, *Motsatsernas spel*, Arkiv, Lund, 1983. Samtidigt som man kan glädja sig åt denne fine skribents flitiga deltagande i den svenska samtidspolemiken, är det att beklaga att hans bok inte nått en vidare, internationell publik (en tysk och serbisk översättning existerar dock). Om översättandets mödor skriver Liedman i förordet till den andra reviderade upplagan: ”... den översättning som skulle betyda mest, den engelska, ligger helt i träda, beroende på att jag inte haft ork och tid att prestera en råöversättning, som Robert J. Cohen uppmanat mig att göra för sina Boston Studies. Att översätta sig själv är som att höra samma gamla schlager om och om igen” (s 1). Angående Engels, se också G Stedman-Jones Colletti-inspirerade NLR-artikel Engels och den klassiska filosofins slut (svensk översättning, Arkiv studiehäften 1976).

av ”överbyggnaden”: Machiavelli spelar för honom, inom den politiska teorins eller furstens domäner, en roll liknande den Hegel intar hos Lukács, Spinoza hos Althusser, Kant hos Colletti osv.

Ett annat för Anderson fundamentalt inom-teoretiskt kännetecken gäller västmarxismens förhållningssätt till det samtida samhällsakademiska tänkandet. Under nästan ett halvsekel stod inte längre den egna teorins centrala politiskt-ekonomiska problem – arbetarrörelsens brännande frågor – i focus för det analytiska arbetet, utan istället frågeställningar genererade inom ramen för icke-marxistiska tankesystem. Västmarxisterna var alla påtagligt inspirerade av lärare, kolleger och andra samtida vetenskapsmän, vilka själva ofta var främmande för den ”vetenskapliga socialismens” perspektiv på tillvaron. I likhet med vad som sker vid genomgången av Paris-manuskriptens utbredning och inspirerad av Frederick Jamesons grundliga, huvudsakligen litteratur-kritiska *Marxism and Form*, ilar Anderson från den ene västmarxisten till den andre, denna gång på jakt efter borgerliga fadersfigurer.²² Här är t ex psykologen Piagets betydelse för Lucien Goldmann representativ för traditionen i dess helhet. Utan att uppförstora denna invändning, finns det anledning att omedelbart protestera mot den överdrivna kontrastverkan Anderson uppnår. Det inflytande Darwin, Buckle, Hippolyte Taine och andra av det sena 1800-talets vetenskapsmän hade på Marx' och Engels' närmaste efterföljare, den klassiska traditionen, underskattas rejält i ”Betraktelser”.²³ Nu hävdar visserligen inte Anderson att det handlar om en enkel och okomplicerad påverkan, tvärtom finns hos västmarxisterna en skeptisk grundinställning, men ändå tycks det i sista hand röra sig om ett nedbrytande och skadligt inflytande från en i grunden idealistisk tankevärld.

Resultatet av hela denna tradition blev tvåfaldigt: dels en uppsättning arbeten om marxistisk metod eller framställningssätt, dels en koncentration på estetik – film, konst, teater, musik och litteratur. Perry Anderson uppehåller sig karakteristiskt nog främst vid det senare fenomenet. Han betonar att samtliga teoretiker inom västmarxismen gav sig i kast med de estetiska frågorna, frågor som tidigare spelat en perifer roll inom den marxistiska teorin, vare sig det nu skedde i form av monumentala verk eller rapsodiska anmärkningar. Galvano della Volpes *Critica del Gusto* är en typisk produkt i västmarxismens huvudfåra:

Västmarxismens kulturella och ideologiska focus har således från första till sista stund dominerat scenen. Estetiken, som sedan upplysningens dagar varit filosofins närmaste brygga till den konkreta världen, har utövat en speciell dragningskraft på dess teoretiker. Den stora rikedom och mångfald som kännetecknar produktionen inom detta område, långt rikare och mer subtil än något inom den historiska materialismens klassiska arv, kan till sist visa sig utgöra den mest bestående kollektiva landvinningen. (s 93)

Detta är den försiktigt formulerade slutsats som Anderson drar av den västerländska marxismens insatser under ett halvsekel. Utöver denna bedömning av den estetiska teorin – som han egentligen inte närmare uppehåller sig vid i boken – framhäver han en uppsättning *begrepp* som i

²² Jameson, F. *Marxism and Form*, Princeton, 1971. Se också densammes ”Periodizing the 60s” i Sayres, S. et al (eds) *The 60s without apology*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1984. Om Jamesons roll i amerikanska marxistiska cirklar se Dan Latimers uppslupna framställning i *New Left Review* nr 148, ”Jameson and Post-modernism”.

²³ Brevväxling med och kommentarer från Gareth Stedman-Jones 1976/77. Jfr Anderson kap 3 not 18. Någon samlad översikt av icke-marxistiska främst utvecklingsoptimistiska inspirationskällor för den II:a Internationalens marxism har jag inte tagit del av. Den liberale ekonomen Hobsons betydelse för Bucharin och Lenin är ju välkänd och öppet erkänd. Den naturalistiske engelske historikern Henry Thomas Buckle gjorde i ungdomsåren djupa intryck på både Hjalmar Branting och Ernst Wigforss. Se Beyer, N. *Den unge Hjalmar Branting*, Norstedts, Stockholm, 1985, och Wigforss, E. *Minnen*, del I, Tiden Stockholm, 1950.

någon mening konstruerats av västmarxisterna. Det är begreppens frånvaro i den klassiska traditionen Anderson behandlar, inte deras relation till denna tradition eller en värdering av dessa nya begrepps plats i den marxistiska teorin som helhet. Ändå utnämner han Gramscis föreställning om *hegemonin* – ett begrepp som han menar ligger på långt avstånd från huvudströmmarna inom västmarxismen och som han strax efter publiceringen av ”Betraktelser” ägnade en egen hundrasidig essä åt (”The Antinomies of Antonio Gramsci”) – till den viktigaste nyskapelsen. Denna innovation skall nämligen bidra till förståelsen av den politiska struktur, primärt den borgerliga demokratin som statsform, som kännetecknat Västeuropa under innevarande sekel trots stora förändringar och förskjutningar inom strukturen (den fascistiska diktaturen är det han främst har i åtanke). I efterskriften från 1976 i ”Betraktelser” poängterar Anderson att analysen av demokratin är det viktigaste, mest eftersatta och akuta problemområdet inom den marxistiska teorin idag. Men han inskränker sig i denna genomgång av begreppsmässiga innovationer inte till demokratin och Gramscis hegemoniföreställning. Liksom tidigare lyfts stenografiskt fram koncept hos samtliga, från Frankfurtskolan till Sartre, vilka trots olika begränsningar pekar på betydelsefulla sociala och politiska problem i nutiden: ekologin, miljön och naturförstörelsen, kvinnofrigörelsen och den sexuella frigörelsen, skolan och undervisningsväsendet, situationen i socialistiska och andra underutvecklade länder.

Men, visar Perry Anderson skarpsinnigt, alla dessa begrepp präglas av en *pessimistisk* grundton. Denna hållning skiljer västmarxismen radikalt från sin föregångare. Denna gång är det Walter Benjamin – fast han var på intet sätt ensam, tvärtom återigen typisk – som tydligast formulerat västmarxismens credo i vändningar fullkomligt främmande för den tidigare generationen marxister:

Så här föreställer man sig historiens ängel. Hans ansikte är vänt mot det förflutna. Där vi upplever en händelsekedja, ser han en enda katastrof som staplar vrak på vrak och kastar dem framför hans fötter. Ängeln skulle vilja stanna, upptäcka de döda och hela det som krossats. Men en storm blåser från Paradiset; den har infångat hans vingar med sådan kraft att ängeln inte längre kan fälla samman dem. Denna storm slungar honom motståndslöst in i den framtid åt vilken han vänder ryggen, medan ruinerna framför honom växer sig himmelshöga. Denna storm är det vi kallar framsteg... *inte ens de döda* är säkra för fienden om denne vinner, och fienden har inte upphört att vara segerrik. (s 105)

Samhällets omdaning i socialistisk riktning stod aldrig riktigt på allvar på dagordningen under västmarxismens halvsekelånga liv. Arbetarrörelsen i Västeuropa var märkt av mellankrigstidens bakslag och kapitalismens förmåga att övervinna sina egna kriser under efterkrigstiden. Pessimismen kunde också vara dold, men dysterheten fanns där lätt bortskrapad under ytan av viljans optimism: västmarxisterna skapade filosofiska system i det tomrum som uppkommit efter 1920-talets uteblivna socialistiska skördetid. Eller i för Anderson typiska vändningar:

Metoden som impotens, konsten som tröst, pessimismen som överksamhet: det är inte svårt att i västmarxismen uppfatta element av allt detta. Ty den grundläggande utgångspunkten i denna tradition var att den uppkommit ur nederlaget, de långa decennier av motgångar och stagnation – många av dem ohyggliga sett ur varje historiskt perspektiv – som den västerländska arbetarklassen genomgått efter 1920. (s 108-109)

Analys och metod hos Anderson – några kritiska anmärkningar

Perry Anderson firar sina största triumfer i den historiska framställningen i ”Betraktelser”. Hans sinne för briljanta formuleringar, stora svep och slående kombinationer kommer här väl till pass. Ändå finns det förstås punkter i både syntesen och metoden som närmare behöver skärskådas. Det är nu en gång så, att begreppet ”Western Marxism” vunnit burskap i den atlantiska gemenskapen med omnejd. Ändå finns det anledning att dröja sig kvar vid uttrycket. Förtjänar verkligen

det geografiska motsatsparet öst/väst att utgöra underlaget för den analytiska ramen? Andersons egen genomgång av västmarxismens goda och dåliga sidor gör det inte särskilt troligt att den t ex skulle vara mer *provinsiell* till sin natur än den ”klassiska”. Västmarxismens estetiska teorier och metoder förefaller ha minst lika stor allmän räckvidd som den klassiska marxismens politiska ekonomi, fast på en annan nivå i vetenskapernas hierarki. Genom att i *tiden* koppla samman den tematiska övergången från ekonomi och politik till filosofi och estetik med en annan central dimension i Andersons dikotomisering, förflyttningen av marxismens teoretiska verkstäder från partiskolor och dito tidskrifter till universitet och andra akademiska lärosäten, låter han påskina att han lyft fram ett samband som emellertid aldrig närmare utreds i texten. Anderson har rätt så till vida att kreativa politiska och ekonomiska analyser av marxistisk art i stort upphörde både inom den kontinentala socialdemokratin och Komintern kring skiftet 1920/30-tal. Men partitidskrifternas och partiskolornas verksamhet dog inte ut – åtminstone inom Komintern stabiliserades aktiviteten med teorins ”stabilisering/-linisering”. Lukács deltog, trots en perifer politisk placering, i denna verksamhet och Gramsci var, så länge krafterna räckte till, lärare vid den vanligaste kommunistiska högskolan vid denna tid, fängelset. Länge fanns en enhet inom åtminstone de kommunistiska partierna mellan teori och praktik, även om teorins skapande sida undertrycktes. Och hur förhöll det sig egentligen med austro-marxismen och kautskyismen? Vad betydde t ex omskolningen av Mellaneuropas socialdemokrater och andra vänsterradikala i t ex en skandinavisk exilmiljö?²⁴ Partimarxismens öden efter Vanderwilde och Lenin vore värd en egen mäsas. Andersons eget stickspår, en glorifiering av sin egen mest betydelsefulla senare inspirationskälla, Trotskij och hans arvtagare, gör närmast ett litet komiskt intryck i en i övrigt skärpt analytisk framställning (s 112-117).

Det formella skifte Anderson pekar på – från parti till universitet – finns det ingen anledning att rakt upp och ned tillbakavisa, men frågan är om den kronologiska köpplingen till andra komponenter är den i sammanhanget mest väsentliga relationen. Att den marxistiska teorin finner en andra fabrik på universiteten vid denna tidpunkt, kräver inte minst en analys av den nya hemortens säregenheter och historia. Genom att lämna detta åt sidan och koncentrera sig på dels betydligt mer allmänna, yttre ramar och betingelser (de politiska nederlagen), dels på ”idéanalys” i bred mening, fjärrar sig författaren från ett materialistiskt betraktelsesätt på den marxistiska teorins produktionsvillkor. Vilka nya uppgifter och problem ställdes universitetet i Europa och USA inför efter det första världskriget? Vad innebar samhällsvetenskapernas genombrott och tillväxt från sekelskiftet och framåt för marxismens möjligheter att tränga in på universiteten? Vad hände där i och med rekryteringen av nya grupper av studenter och vilken inverkan hade en förändrad arbetsmarknad? Frågorna är många och kan kanske ytterligare preciseras: är det möjligen så, att det i de länder där arbetarrörelsen var stark och väl utvecklad som i Tyskland före 1933, i Frankrike från 1930-talet och framöver, i Italien efter 1945, fanns möjligheter för en *universitetsmarxism* att etablera sig efter en period av ideologisk penetration? D v s en marxism som snarast var ett komplement till den dessförinnan utvecklade sorten och att den förutom att vara en produkt av arbetarklassens segrar också var en frukt av interna, nationella och institutionella omstruktureringar.

Hos Perry Anderson finner man föga om den nya marxismens förhållande till de institutioner inom vilka den verkar, vilka effekter som uppträder när dess företrädare primärt måste ägna sig åt inom-institutionella frågeställningar och administrativa strider och inte för den teoretiska kampen bland partiaktivister (och över nationsgränserna). Kanske var inte västmarxisterna fullt så

²⁴ Ett intressant dokument är den nyligen bortgångne Stefan Szendes memoarer *Mellan våld och tolerans*, Tiden, Stockholm, 1975.

provinsiella som Anderson vill få oss att tro med sitt ”internationalist”-kriterium. Det finns ingen anledning att släta över den tydliga likgiltighet inför varandras system som kännetecknar dem. Likafullt finns det goda skäl att misstänka att samma indolens hade sina rationella bevekelsegrunder. En analys av en marxism, som är förankrad i de statliga utbildningsapparaterna, måste åtminstone delvis ta sin utgångspunkt i dessa apparaters ställning i samhället och i de motsättningar, som präglar dem, på samma sätt som en analys av partimarxismen inte kan negligera dennas institutionella ramar och betingelser.

En granskning av västmarxismens konstitutiva beståndsdelar måste också inkludera påståendet om dess exklusivt filosofiska karaktär. Är det verkligen helt givet att dessa tretton filosofer är de främsta i nederlagets tradition? (Ja, egentligen fjorton, ty *Ernst Bloch* nämns här och var men ”listas” inte; av skäl som ej redovisas – är han i alltför hög grad präglad av förhållandena öster om Elbe? Jfr not 3, s 278 i *Om den västerländska marxismen*.) En explicit argumentation för att så skulle vara fallet saknas i ”Betraktelser”. Och varför filosofer som Sartre och Adorno oomtvistligen tillhörde den marxistiska traditionens kärna utvecklas ej heller till fullo. Därtill berörs inte med ett ord Frankfurtskolans senare utveckling, överhuvudtaget nämns inte namnet Jürgen Habermas (i 1983 års ”I den historiska materialismens spår” betecknas dock detta – mycket rakt och rättframt – som ”en svår bedömningsmiss” /s 200/).²⁵ Varför ekonomer som Bettelheim, Dobb och Sweezy, historiker som Abendroth, Bernal, Hobsbawm eller Soboul – ja, t o m en ”partimarxist” som Palmiro Togliatti lämnas utanför den utvalda skaran, klagas heller aldrig riktigt på allvar. Visserligen omnämns Baran och Sweezys *Monopolkapitalet*, men ”Monthly Review-traditionen” med dess tydliga inriktning på politiskt-ekonomiska analyser, avförs från scenen utan någon mera energisk plädering. Vad gäller historikerna så medför den tidigare anförda frånvaron av ett institutionellt betraktelsesätt att det faktum att den tidens marxister förefaller ha varit nästan lika välkomna till universitetens historiska som till dessas filosofiska institutioner, lämnas åt sidan. Följaktligen ställs heller inga frågor kring varför andra samhällsvetenskapliga institutioner typ statskunskap och nationalekonomi, tycks ha varit mera avvisande gentemot arbetarrörelsens tankegods.²⁶

Till saken hör också att några av ovannämnda historiker och ekonomer aktivt har deltagit i tre synnerligen omfattande, internationella marxistiska teoridebatter under efterkrigstiden: ”övergångsdiskussionerna”, från feodalism till kapitalism respektive från kapitalism till socialism, samt om Sraffa och värdelagen.²⁷ Dessa meningsutbyten har *New Left Review* först sporadiskt och därefter på ett ganska sent stadium kommit att engagera sig i, medan den introducerande praktiken (av kontinental marxism) pågått med stor regelbundenhet under mer än ett decennium. Frågan inställer sig alltså, om inte tidskriftens, och senare bokförlagets, egen

²⁵ Habermas ägnades emellertid en artikel i NLR (nr 64) av Göran Therborn. I sin värdering av Habermas skiljer han sig emellertid inte från Andersons bedömning vid denna tid: ”... i den centrala Frankfurt-traditionen (dit JH räknas, min anm) finns ingenting som pekar framåt mot denna marxismens teoretiska och politiska förnyelse. Tvärtom framstår Frankfurtskolan idag som ett filosofiskt monument över en gången epok av nedgång och nederlag.

Den perioden har inte efterträts av en tid och framtid av raka segrar men väl av nya styrkeförhållanden, nya problem och nya tider.” (Ur efterskriften till den svenska utgåvan 1976, s 70).

Hur annorlunda är inte samtalstonen i Andersons och Peter Drews intervju med Habermas i NLR 151, 1985: ”A Philosophical-Political Profile”. Omprövningen antyds redan i NLR 115 (1976). ”Conservatism and Capitalist Crisis” (intervju med Habermas).

²⁶ Jfr förordet i Göran Therborn: [Vad gör den härskande klassen när den härskar?](#), TemaTeori/Rabn & Sjögren, Stockholm, 1980.

²⁷ R Hilton (red) *Övergången från feodalism till kapitalism*, Röda bokförlaget, Göteborg, Bo Gustafsson (red): *Socialkapitalismen*. Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm, 1971; Steedman et al, *The Value Controversy*. London, Verso, 1981. I sistnämnda fallet kan Joan Robinsons artikel om Sraffa i NLR 31/1965 sägas vara ett undantag.

framgångsrika verksamhet, kan spåras i själva definitionen av västmarxismen. Att detta storstilade projekt satt sina spår här, talar egentligen inte till dess nackdel, tvärtom visar det på den sprängkraft projektet innehöll. Andersons ”uppgörelse” med traditionen kan därför stundtals synas lite överdriven, samtidigt som det personliga tonfallet och kraften i polemiken bidrar till att skärpa konturerna av ett vidare projekt vars avsikt är att överskrida västmarxismens skrankor. Men han gör här onekligen intryck av att vara något av en purist, när betydelsen av *NLRs* tidigare, introducerande verksamhet tonas ned och halvt förringas.

Hur som helst, gränsdragningar, namn, m m kan naturligtvis diskuteras fram och åter, men på centrala punkter i resonemanget kring västmarxismens grundläggande drag förblir Anderson suddig och oklar boken igenom. Filosofi antar karaktären av något esoteriskt och världsfrånvänt, fjärran politikens larmande slagfält. Samtidigt tillskänks den en totalitet och överblickbarhet som andra akademiska discipliner tycks vara i avsaknad utav. Denna paradox paras med ett annat oredovisat kriterium, svårare att fästa honom vid och vagare till sin natur: en allmän intellektuell magnetism och skärpa hos traditionens upprätthållare, snarare än att de befinner sig inom den undersökta diskursens givna ramar. Därtill är det tänkande och skrivande *individer*, snarare än kollektiva intellektuella miljöer och tankeströmningar som står i centrum för den andersonska analysen. Beskrivningen är fokuserad på den individuella biografien, vilket allra tydligast framträder vad gäller de tyska västmarxisterna. Det är inte Frankfurtskolans intellektuella bagage som genomsöks, utan Horkheimers, Adornos, Benjamins och Marcuses enskilda bidrag till detta. Likaså är det – för den klassiska marxismens del – inte den bolsjevikiska intelligentsian som tecknas, utan Lenin, Trotskij, Preobrazjenskij och Bucharin som personer. Den weberska kraftmänniskohypotesen gör sig än en gång påmind, denna gång i en analys med historiematerialistiska anspråk.

Frågan kan förstås också ställas, om de tidigare uppräknade, icke-filosofiska, ”alternativ-teoretikerna” verkligen faller för den intellektuella lyskraftens utskrivna regler? Hos flera av dem finns både helhetssyn och intellektuell utstrålning. Men många av dem är likt Anderson själv historiker och inte filosofer. De senare sysslade huvudsakligen med ”rena systembyggen” vilket förefaller fascinera en i bästa mening eklektisk person som Perry Anderson.

Genom att inte ge några uttryckliga skäl till varför mellan- och den tidiga efterkrigstidens marxistiska historiker – för att nu inte tala om ekonomerna och ”partimarxisterna” – avförs från den västerländska marxismens rangrulla, och genom att å ena sidan hävda att ett av västmarxismens främsta kännetecken är den tematiska övergången från ekonomi och politik till filosofi (och estetik), får dessa oredovisade argument närmast karaktären av *cirkelbevis*.

Kan det möjligen vara så, att Anderson genom att – visserligen mycket effektivt – ”klumpa ihop” ett antal filosofer, vilkas teoretiska system på många punkter är djupt skiljaktiga och närmast oförenliga, till en enhetlig ”tradition”, och sedan genom att föra in ett antal kännetecken som i många fall direkt eller indirekt följer av filosof-kriteriet, bara skummat grädden av ytan? En fenomen-klassifikation har genomförts, varefter kausala mekanismer postulerats. Men begreppet västmarxismen förblir *deskriptivt*. Likaså har han uppnått en avsevärd kontrastverkan, genom att välja ut ett antal dimensioner och ställa utfallen från dem mot varandra (emellanåt till priset av viktiga förbiseenden, undvikanden eller ren tystnad). Själva tillvägagångssättet, dikotomisering, har sina uppenbara metodiska företräden och förmår i många fall ge skarp relief åt skillnader som annars inte skulle varit särdeles uppenbara. Anderson, med sin tydliga hatkärlek till och djupa förtrogenhet med den klassiska sociologin och dess viktigaste efterföljande systembyggare, Talcott Parsons, skapar – liksom i *Den absoluta statens utveckling* – två idealtyper. Metodologiskt är närheten till Max Weber slående, liksom avståndet till Marx och *Kapitalet*

påfallande. Anderson konstruerar två närmast oförenliga ”marxismer” – ja, faktiskt *marxismen*, den klassiska, öst- och centraleuropeiska traditionen, och dess (västliga) *avvikelse*, varav den förstnämnda är den enda som uppfyller kriteriet att vara förenad med arbetarrörelsens samhällsomvälvande praktik.

1968 – och därefter

1968 är studentrevoltens år – i Sverige Båstadsdemonstrationen, kårhusockupationen i Stockholm, universitetsjubiléet i Lund, m m – och lär så förbli till den siste fyrtotalisten stupat eller gått i graven. Något sjusärdeles märkvärdigt utspelade sig i Paris i maj-juni 1968. Händelserna där fick sin speciella betydelse genom arbetarnas månadslånga generalstrejk. Studentrörelsen i Frankrike erhöll en alldeles särskild tyngd genom att den åtminstone delvis förmådde alliera sig, om än bara för några korta försommarveckor, med en spontan och omfattande arbetarkamp: strejker, fabriksokupationer och stora demonstrationståg.²⁸ En av västvärldens ”starka män”, general de Gaulle, sattes i gungning – ja, i realiteten innebar majrevolten hans fall, även om bekräftelsen därpå dröjde närmare ett år. Ett samhälle var skakat i sina grundvalar. Ändå var Maj 68 inget unikt parisiskt evenemang.

Först som sist var studentrevolten en internationell företeelse: inte begränsad till Nanterre och Sorbonne utan ett lika fantasifullt som utmanande monster vid Freie Universität i Berlin, vid London School of Economics, i Rom, Mexico City, ett stort antal stora amerikanska campus, o s v. I tiden sammanföll studenternas aktiviteter med så skilda fenomen som ”våren” i Prag, FN:s Tet-offensiv i Vietnam och den kinesiska kulturrevolutionen. Che Guevara hade mördats i Bolivias djungel ett drygt halvår tidigare men i Latinamerika fanns embryon till både ett, två och tre Vietnam. Det nordamerikanska världsherraväldet och världsbilden *Made in the US* var ifrågasatt som aldrig förr. Inom studentrörelsen fanns ett nymornat intresse för den radikala revolutionära traditionen i hela dess vidd. Röda och svarta fanor blandades om varandra i manifestationer och demonstrationer.

Socialismens och revolutionens idé spreds till en ny generation, till nya sociala skikt och till ”nya” delar av jordklotet. Mao Tse-tungs – han stavades ännu på detta sätt i väst – ord, *det är rätt att göra uppror*, förverkligades långt bortom Mittens rike, om än för några snabbt flyktade veckor eller dagar och mestadels på akademiska lärosäten.²⁹ Verbalt knöt den unga rörelsen an till den gamla arbetarrörelsens teoretiska arv, men inom arbetarklassen och de traditionella arbetarorganisationerna fanns en utbredd skepsis gentemot många av upptågen i revoltens kölvatten, inte minst mot att sjunga ”Östern är röd” tillsammans med ”Internationalen” och att oavbrutet vifta med årets best-seller, en österländsk citatsamling inte större än att den behändigt rymdes i bakfickan på ett par blå jeans. De unga barrikadkämparna visade föga respekt för och uppskattning av vad arbetarrörelsen uppnått under årtionden av kamp, slit och vedermödor. Bland de unga revoltörerna frodades tanken att Maj 68, likt Petrograd 1905, i själva verket var – med en för ändamålet trotskistisk accent en generalrepetition, i väntan på något mycket större och halvt okänt.³⁰

Också för Perry Anderson framstod Maj 68 som en avgörande historisk vändpunkt (s 111, 154-55). Samma år, ja t o m samma månad, och i samma stad som majrevolten drog fram, publicerade

²⁸ Jfr Ernest Mandels artikel ”Nogle kommentarer til opstanden i Maj 1968” i *Zenit* 4/1968 [detta är en avkortad version av Mandels artikel på danska – på marxistarkivet finns en komplett svensk översättning av artikeln: [Lärdomar av maj 1968](#)] och Lucio Magris tidigare omnämnda artikel i *Socialist Register* 1969 (se not 4).

²⁹ Jfr Bo Gustafssons inledning till Karl Marx *Kapitalet*, Band I, Cavefors/Clarté, Staffanstorps, 1969.

³⁰ Jfr Daniel Bensaid & Henri Weber, [Maj -68, en generalrepetition](#), Partisan, 1970.

den då 32-åriga greken Nicos Poulantzas boken *Politisk makt och sociala klasser*. Han hade två år tidigare i *Les Temps Modernes* kritiserat Andersons analys av den brittiska krisen och kom att inspirera den senare till en stor essä om den brittiska kulturen (den tidigare omnämnda ”Inslag i den brittiska kulturen”). För Anderson blev den nya boken till ett förebud om att den långa skilsmässan mellan teori och praktik för marxismens del var till ända. Den signalerade omgruppering: från estetik och filosofi till politik och ekonomi, ja t o m ett socialistiskt strategiskt nytänkande låg inom räckhåll. Marxismen var åter sitt ursprung på spåren. Framtiden syntes ljus, inte bara åren kring 1968 – ännu 1974 när de brittiska hamn- och gruvarbetarna nedkämpade Edward Heaths tory-regering var det den utom-parlamentariska kampen som skördade sina framgångar.³¹

Knappt tio år senare diskuterar Anderson sina egna förhoppningar och förutsägelser, den försvunna vänstervågen och marxismens kris i René Wellek-biblioteket på California-universitetet i Irvine: ”I den historiska materialismens spår” (del II i den svenska utgåvan *Om den västerländska marxismen*). Perspektivet är nu betydligt kortare, och inlägget betydligt mera politiskt-polemiskt, en summering av 1970-talets framgångar och bakslag, men det hindrar inte Anderson från att uttala sig både kategoriskt och slagfärdigt, även om den halvsekelånga utblickens säkrare grund är undanryckt. När han gör upp balansräkningen, är han förvånansvärt nöjd, om än ej helt belåten. Vänsteruppsvinget mattades av under 1970-talets andra hälft och någon teorins förening med praktiken kan inte ens denne optimismens professionelle advokat finna, tvärtom är han mycket missbelåten med den nya vänsterns förmåga att artikulera ett kreativt strategiskt tänkande. Marxismens kris, detta nyligen så omskrivna fenomen, reduceras emellertid av Anderson till ett regionalt problem – i Latineuropa – som visserligen ägnas mycket tid och omsorg i föreläsningarna. Den nya franska filosofins före detta marxist-leninistiska maoister har han bara förakt till övers för. Märkligt tystlåten är han däremot om sin forne mentor, Lucio Colletti, även om han nämns som det mest spektakulära exemplet på omvändelse till oförsonlig antimarxist (s 166). Man hans avgörande inflytande på Anderson och NLBs utgivning förbigås helt.³²

Huvudsakligen är dock Andersons inledande föreläsning (kap 1 i ”Spår”) ägnad åt de stora framsteg som skett inom marxistisk teori och då främst ekonomisk-politisk analys i den av marxismen tidigare så oberörda anglosachsiska kulturkretsen. Bara några få år efter det att den amerikanska veckotidningen *Time* med de nya franska filosofernas hjälp gjort ett nytt försök att avliva Marx – denna gång på tidningens omslagssida – klagar *Business Week* bittert över marxismens fortsatt växande inflytande på de amerikanska universiteten. Här blomstrar ett nytt och empiriskt inriktat forskningsprogram. Det är här Poulantzas fått sina skapande och självständiga efterföljare, inte i Paris eller Rom. Därtill är det i denna miljö marxism och historia smält samman på ett nytt och fruktbart sätt. Här frodas ”postmarxismen”. Helt visst överskattar Anderson de bedrifter författare som Erik Wright, Eugene Genovese, Eric Foner m fl åstadkommit, och helt uppenbart under-skattar han den folkliga basen för en marxistisk kultur (någon *l'Unita* eller *Paese Sera* finns varken i USA eller Storbritannien), icke förty får han oss att se mönster som dolts av de

³¹ Jfr Anthony Barnett, ”Class Struggle and the Heath Government”, NLR 77, 1973; ”Politics and Shop-floor” (intervjuer med strejkledare inom bilindustrin) NLR 80, 1973; ”The New Unionism” (intervju med Arthur Scargill) NLR 92, 1975.

³² *From Rousseau to Lenin och Marxism and Hegel*, New Left Books, London 1972 resp -73. Se också Collettis ”Introduction” till *Karl Marx, Early Writings*, Penguin/- Pelican, London, 1975 (i ett Marx-urval om åtta volymer i samarbete med NLR och med Quintin Hoare söm redaktör); Collettis bidrag till NLR om Lenin och staten (56, 1969), om Stalin (NLR 61, 1971 på svenska i *Marxism och dialektik*) samt om Gramsci (NLR 65, 1971; recension av Giuseppe Fioris biografi utgiven på NLB 1971) samt Perry Andersons tidigare omnämnda intervju med Colletti (se not 9) där den senares inflytande – politiskt, analytiskt och vetenskapsteoretiskt – över den förre, kan spåras (jfr också ”Betraktelser” kap 3 och 4).

nyliberala och nykonservativa svallvågorna.

Likt tillvägagångssättet i ”Betraktelser” diskuteras marxismens kris i ”Spår” dels i teoretiska, dels i relativt allmänna politiska termer. Sartres aldrig utgivna andra del av *Critique de la Raison Dialectique* är för Anderson ett signifikativt vittnesbörd om den frankofona strukturalismens framgångsrika penetration av marxismen.³³ Den althusserianska Marx-tolkningens fel och förtjänster läggs här i stort åt sidan; de var föremål för utförlig och nyanserad kritik i *Arguments within English Marxism*. Nej, det är College de France-strukturalismens ledande företrädare och deras egenheter som dissekeras i en synnerligen polemiskt hållen föreläsning – det centrala kapitlet (2) i ”Spår”. Lévi-Strauss, Lacans, Foucaults och Derridas sätt att handskas med relationen subjekt/struktur strimlas både på längden och på tvären. Strukturalismens språk-filosofiska grundvalar underkänns: redan fader Saussure hade varnat för det missbruk språkvetenskapen skulle komma att utsättas för av icke-lingvister (Lévi-Strauss, Lacan). Likaså uttunnas sanningen och slumpen tar kommandot över historiens regelbundenheter (Lacan, Foucault) – strukturalismen negeras och likt en Fågel Fenix uppflyger en subjektivism utan subjekt, kallad poststrukturalismen. Ett tillstånd av kaos eller lagfäst tillfällighet präglar för dagen populära paradig (Foucaults, Derridas). Slagen duggar tätt mot Paris – 1980-talsreaktionens huvudstad, enligt Anderson – ändå finns en strukturellhet mellan avrättningen av strukturalismen i ”Spår” och uppgörelsen med västmarxismen i ”Betraktelser”; också denna gång rör det sig om egna, viktiga inspirationskällor som inte längre befinnes värdiga.

Icke-teoretiskt var också marxismens kris en produkt av nederlag: maoismens och euro-kommunismens fruktlösa försök att bryta sönder eller luckra upp ”gamla”, borgerliga maktkonstellationer i Frankrike och Italien efter 1968. Här fullföljer Anderson den kritik han redan i ”The Antinomies of Antonio Gramsci” riktade mot dessa båda vänsterriktningar på modet i mitten av 1970-talet. Kritiken är varken ny eller särskilt djupsinnig – redan i den inledande presentationen (”Themes”) till Gramsci-artikeln fanns t ex en klar koppling mellan maj-68 och den kubanska revolutionen – men det skall erkännas att han firar stilistiska triumfer föreläsningen igenom. Det bör dock tilläggas, att han i ”Spår” inte lika briljant som i ”Betraktelser” förmår knyta ihop sin inom- med sin utom-vetenskapliga, politiska kritik.

Ortodoxins problem

Till det yttre är Perry Anderson en ortodox marxist. Att det skulle kunna vara något grundläggande fel på den teori som varit så nära förknippad med de nederlag den europeiska vänstern tillskrivs i ”Betraktelser” är en tanke som Anderson ogärna tar till sig. I sin rena form är den fortfarande förmögen att förändra världen. Som tidigare noterats finns det emellertid mycket som förenar honom med andra klassiska, mer eller mindre borgerliga encyklopedister både analytiskt och metodologiskt. Till inspiratörerna hör bl a historikerna Leopold von Ranke och Theodor Mommsen liksom krigets teoretiker *par excellence*, Karl von Clausewitz, och kanske i ännu högre grad den sistnämndes sentida efterföljare, den preussiske publicisten Hans Delbrück.³⁴ Många är också beröringspunkterna med samtida kontinentala idéströmningar liksom med både äldre och nyare amerikansk sociologi. Om han skall kallas en ortodox sociologisk historiker eller historisk sociolog är tämligen egalt – att Anderson med sitt breda register producerat nya, omvälvande synteser står utom allt tvivel.

Hans renlärighet, å andra sidan, består i en bekännelse till marxismens leninistiska variant; av

³³ Jfr NLR nr 100 (1977).

³⁴ . Se t ex Andersons historieböcker, den stora Gramsci-essän, *Arguments*, samt den långa, osignerade inledningen till Tuchtatjevskij i NLR nr 55 (1969); förmodligen skriven av Anderson i samarbete med Ben Brewster.

trotskistiskt märke för att vara alldeles exakt. Detta leder honom emellanåt in på besynnerliga sticckspår. Stundtals förekommer rituella fördömanden av allsköns avvikelser från den rätta läran, både i de böcker och större texter som tidigare nämnts, men också i mindre artiklar och föredrag. Som förläggare kan han aktivt medverka till att låta NLB/Verso trycka en innovativ bok som Marshall Bermans studie av ”det moderna”.³⁵ Som kritiker av samma bok i den egna tidskriften uppträder han likt en Georg Lukács, pekar ut de på förhand givna villospårerna och anger vilken bok Berman egentligen borde ha skrivit. Att *NLR* låtit författaren replikera utan avslutande kommentar från recensentens sida tyder dock på en viss ambivalens inför uppgiften som kriarättare.

Det är framför allt på två punkter som ortodoxin skapar problem för honom i de båda texterna i *Om den västerländska marxismen*. Få om någon av den nya vänsterns förgrundsgestalter har som Perry Anderson med sådan enträgenhet och intensitet understrukt det demokratiska statskicket betydelse för förståelsen av den unika stabiliteten i de dominerande kapitalistiska länderna. Just folkvälde i kombination med stora, numera världsomspännande men nationellt förankrade och mycket mäktiga industri- och finansbolag är det särskiljande kännetecknet för de avancerade länderna. Bourgeoisin regerar med folkflertalets goda minne – ja, ibland överlämnar den regeringsansvaret om samma folkflertal så röstat (men knappast den yttersta makten över kapitalackumuleringen), till valda representanter för underklassen och dess organisationer, i första rummet då de reformistiska arbetarpartierna, socialdemokratin. Här följer Anderson, långt innan det blev på modet bland vänsterns intellektuella, Antonio Gramsci, och ställer öst mot väst, det civila samhället mot staten, samtycke mot tvång. I förlängningen härav ställs nya krav på den socialistiska strategin. Men insikten härom hindrar inte Anderson från att slå vakt om den leninistiska statsteorin. Liksom för så många andra av den nya vänsterns leninistiska konvertiter var förmodligen budskapet i just *Staten och revolutionen* en tankeställare; ett alternativ till det blåögda harmonitänkande som tycktes prägla den samtida statsvetenskapen.³⁶ Plötsligt täpptes en ”signifikant lucka” i pluralismens maktuppfattning igen.³⁷

Många är emellertid de som påtalat leninismens begränsningar som alternativ till pluralismens harmonilära.³⁸ Avståndet mellan Lenins allmänt hållna formuleringar och efterkrigstidens väst-europeiska offentliga sektorer är ju ändå milsvitt, vilket Anderson också inser. Men trots de ständiga påpekandena om demokratins säregenheter finns en brist på vilja att se till variationerna i den kombinerade enheten av statens former och statsmaktens utövning. Ropen efter en ny och bättre analys av demokratin får t ex inga konsekvenser för Anderson när universitetet anmäls som en ny och annorlunda verkstad för marxistiskt tänkande (se därom tidigare). Ryktena om det arbetande folkets växande inflytande inom ramen för demokratin i väst, tycks ändå inte ha tagits riktigt på allvar i denna engelska elitmiljö. I dess dimmor skymtar en hägring: en ny, annorlunda

³⁵ *All that is solid melts into air*, Verso, London, 1983. (Utkommer på Arkiv förlag under 1986.)

³⁶ V.I. Lenin, *Staten och revolutionen* Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm, 1968.

Se också Lennart Berntsons och Göran Therborns artikel ”Lenin om stat och parti” i *Zenit* nr 13 (1969) samt Robin Blackburns *Kort handledning i borgerlig ideologi*, Zenit, Reprint, 1969.

³⁷ Gunnar Olofsson, ”En signifikant lucka” i *Sociologisk forskning* nr 2, 1969.

³⁸ Detta kännetecknar t ex 1970- och 80-talens svenska socialdemokratiska marxism. Se Bengt Abrahamsson & Anders Broström, *Arbetets rätt*, AWE-Gebbers, Stockholm, 1978; Ulf Himmelstrand et al, *Beyond Welfare Capitalism*, Heinemann, London, 1981; Walter Korpi, *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*, Prisma, Stockholm, 1978. Dessa författares, långtifrån homogena, synsätt går naturligtvis tillbaka till en äldre reformistisk tradition – i Sverige främst symboliserad av Ernst Wigforss med rötter i den II:a Internationalens marxism, vilket bl a Winton Higgins har understrukt. Att *NLR* valt att enbart med Jonas Pontussons eleganta men något ensidiga kritik ”Behind and Beyond Social Democracy in Sweden” (på svenska i *Häften för kritiska studier*) presentera detta tänkande är ett uttryck för att också ett ortodox drag emellertid gör sig gällande i tidskriftens publiceringspolitik (*NLR* nr 143, 1983).

och mer fulländad demokrati. Här duger inga provisoriska utopier. De praktiska slutsatserna av Andersons demokrati-diskussion uteblir. Den socialistiska strategin skall förnyas, men inte till priset av att det av Lenin fastlagda schemat överskrids. Anderson har svårt att förena insikten om det nya och säregna för västerlandets statsapparater med den klassiska österländska revolutionsmodellen. Varje steg i annan riktning än den sant revolutionära är ett snedsteg, ett förräderi. Till de gamla västmarxisternas mest positiva drag hörde att de förblev immuna mot reformismen (s 109). att de inte, med ett undantag, blev några överlöpare. Från denna punkt tar Anderson inga steg ut i det okända. Han är och lär förbli revolutionstankens apostel.

För det andra är denne ortodoxe engelsman besatt av föreställningen om teorins och praktikens omedelbara förening. Här framträder författarens trotskistiska ådra än tydligare. Marxismen definieras i detta avseende i en mycket snäv och inskränkt mening, radikalt skild från den bredd och öppenhet som präglat och fortfarande präglar, trots en nyligen inträffad brytning inom redaktionen, *NLRs* spalter.³⁹ Det är den revolutionära teorin i klassisk bemärkelse – inte enbart Lenins utan också Rosa Luxemburgs teori – som skall förenas med massornas spontana, omstörtande verksamhet: upproret mot den bestående ordningen.⁴⁰ Därav den betydelse Perry Anderson tillmäter (Paris) 1968. Som skedde i tsardömetts huvudstad 1917 skall arbetarklassen i allians med andra progressiva skikt och krafter under en medveten förtrupps ledning sätta det existerande statsmaskineriet ur spel och upprätta en ny, socialistisk, demokrati. Visst tillerkänns den reellt existerande västeuropeiska arbetarrörelsen ett visst värde, men i det stora hela rör det sig om byråkratiskt förstelnade arméer oförmögna till radikal samhällsförändring. Därför fränkänns de en egen, autonom kraft av Anderson. Bara massorna i sin spontanitet är i besittning av denna. Detta synsätt förklarar den bisarrt stora betydelse Anderson, främst i ”Betraktelser”, tillmätte, och i viss mån fortfarande i ”Spår” tillmäter, den IV:e Internationalen – Leo Trotskijs fåtaliga men ack så trogna efterföljare lite runt om i världen under belgaren Ernest Mandels ledning.

Trots att han, om än en senkomling, måste räknas till 1956 års män, är Anderson trogen den omgruppering som skedde 1968 då många vänstersocialister och studentrevolutionärer förflyttade sig från en position mellan socialdemokratin och kommunismen till den yttersta vänsterflanken. Han har inte förmått sig till att ompröva denna inställning, trots att omgrupperingarna varit många inom det senaste decenniets europeiska vänsterintelligentsia. Inte bara Régis Debray – och här hemma Bo Gustafsson – har blivit socialdemokrater. I Italien har stora delar av Il Manifesto-gruppen med Lucio Magri i spetsen återinträtt i det stora kommunistiska partiet (PCI) efter mer än 15 års bortavaro.⁴¹ Den f d engelske student- och trotskistledaren Tariq Ali – numera medlem av *NLRs* redaktion – har, sedan hans avdelning av IV:e Internationalen upplösts, ansökt, men nekats, inträde i Labourpartiet. Överhuvudtaget tycks *NLRs* redaktionsmedlemmar se med stor sympati på Labourvänstermän som Tony Benn och Ken Livingstone.⁴² Bara Perry Anderson tycks fortfarande vilja stå höjd över de dagspolitiska striderna. Ja, frågan är om han inte är fixerad vid vad som hände 1968, smågruppsvänsterns startpunkt. Han förefaller obenägen till att analysera 1956 års händelsers betydelse för den egna politiska och teoretiska formeringen: framväxten av en ny vänster. Ej heller analyserar han egentligen dessa händelsers betydelse för vad som är hans eget studieobjekt, den västerländska marxismen, som i mycket är kombinationen av den humanistiska och den anti-humanistiska marxismen – båda produkter av den teoretiska

³⁹ Se ”Themes”, *NLR* 142, 1983.

⁴⁰ Jfr Norman Geras, *The legacy of Rosa Luxemburg*, New Left Books/Verso, London 1976.

⁴¹ Intervju med Luciana Castolina, *NLR* nr 151 (1985).

⁴² Se Ken Livingstone ”Why Labour Lost” *NLR* 140, 1983 och Tony Benn, – *Parliament, People and Power*, Verso, London, 1982.

och ideologiska uppluckringen inom och i utkanterna av arbetarrörelsen. Men i "Betraktelser" finner man av någon oförklarlig, eller trotskistisk, anledning inga frågor kring betydelsen av 1956 års händelser – den 20:e partikongressen i Sovjetunionen, revolterna i Ungern och Polen, Suezkriget inom främst den kommunistiska världsrörelsen.

Den nya vänsterns dynamiska period inföll mellan 1956 och 1968. Tillsammans med "dissidenter" från den III:e Internationalens stalinistiska partier kom många tidigare mer eller mindre politiskt obundna marxistiska akademiker att spela en framträdande roll inom denna "rörelse".⁴³ Den var dels ett resultat av den efter 1956 uppkomna "oordningen" inom den internationella kommunistiska rörelsen, dels en effekt av tendenser inom de socialdemokratiska partierna, det missnöje och den vänster som skapades av NATO-imperialismen och anti-atomvapenkampanjer samt de fenomen som genererades av de krissymptom som började framtona under och efter den långa efterkrigsboomen. Vänstersocialistiska partier, SF i Norge och Danmark, PSU i Frankrike och PSIUP i Italien för att nämna de mer påtagliga organisatoriska resultaten, uppstod, vilka strävade efter att forma en annan socialism än den arbetarpartierna hittills hade presenterat, socialdemokratins kapitalistiska rationalitet och de kommunistiska partiernas ryska kopia. I dessa kretsar uppstod en ny teoretisk vänster som började läsa de klassiska marxisterna med glasögon lånade av Lukács och Gramsci. Med denna diskussion som centrum formades inledningsvis de teoretiker som efter studentrevolten och omskakade av denna kom att ta sig an centrala problemområden inom marxismen.

1968 omformades den nya vänstern. I studentrörelsens kölvatten uppkom smågrupperna – *les groupscules* – där en livlig debatt fördes om tolkningen av främst marxismens klassiker. Smågrupperna bildades i regel genom en fusion mellan vänstersocialister, avhoppade grupper från de kommunistiska partierna som ofta ställde sig på den "kinesiska" sidan i den sino-sovjetiska konflikten samt olika kommunistiska och socialistiska studentföreningar. Dessa sekter strävade uttryckligen efter att förankra sig i arbetarklassen, att bli arbetarpartier av avantgardetyp, och många studentaktivister lämnade seminarierummen för fabrikslokalerna.⁴⁴ Organisationernas uttryckliga målsättning var just teorins och praktikens förening, enhet mellan å ena sidan marxismen och den väpnade kampen under yrkesrevolutionär ledning å den andra. I denna strävan ställdes de kommunistiska partierna åt sidan liksom den nya vänsterns teoretiska ursprung kastades överbord anklagat för reformism, revisionism och/eller allmänt förborgligande. Den andra delen av arbetarrörelsen, socialdemokratin, reducerades blott och bart till "profitgarantin".

Redan i mitten på 1970-talet ställde sig många inom den unga rörelsen tveksamma till resultatet, till förmågan och möjligheten att inplantera sig i arbetarklassen och dess liv, verksamhet och organisationer. Men i "Betraktelser" fanns få spår av tvivel på möjligheten av en sammanmältning mellan avantgardet och massorna. Det faktum att individer med anknytning till smågruppsvänstern hade producerat banbrytande marxistiska analyser – utan att dessa för den sakens skull kan sägas ha varit styrda av "partiets" eller klassens omedelbara, eller ens långsiktiga, behov – fick Anderson att dra långtgående slutsatser om vad han uppfattade som slutet på skilsmässan mellan teori och praktik. Lite försiktigare hade han blivit till utgivningen av boken och i dess efterord varnade han för "en aktivistisk läsning av dess teser som vore vetenskapligt ohållbar och politiskt oansvarig" (s 123).

I Perry Andersons bok är 1956 års händelser frånvarande trots att han betonar den stora roll de länge icke-reformistiska kommunistiska partierna i väst spelat för den västerländska marxismen. Men han talar inte om de politiska motsättningarna *inom* arbetarklassens organisationer –

⁴³ Ralph Miliband & John Saville (eds), *Socialist Register 1976* Merlin Press, London, 1976.

⁴⁴ Robert Linharts *Året på bilfabriken* Norstedts, Stockholm, 1978, är representativ för denna tendens.

utvecklingen från 1956 och fram till våra dagar, han talar hellre om massornas uppror, maj 68. Det är ett svaghetstecken som leder honom till en haltande periodisering. Anderson gör inget försök att värdera det teoretiska arbete och den debatt som efter 1956 pågått inom de socialdemokratiska och kommunistiska partierna och bland deras intellektuella utöver de mer perifera filosoferna. Den svenska löntagarfondsdebatten nämns inte med ett enda ord i "Spår", trots att den haft återverkningar främst i Italien, Andersons andra hemland. Ej heller nämner han något om den stora, om än stelbenta, diskussionen kring den statsmonopolistiska kapitalismen, som tog fart inom det franska kommunistpartiet omkring 1968 och som haft en verkligt internationell räckvidd. Ej heller nämns den omfattande forskning kring Gramscis texter som Togliatti tog initiativet till 1958 och som under 1970-talet antog en språngartad utveckling.⁴⁵

För Perry Anderson återstår bara 1968 – vändpunkten i den historiska utvecklingen under 1900-talets andra hälft. Som tidigare anförts var teorins och praktikens enhet inom ramen för smågrupperna en orimlig projektion; fromma förhoppningar helt enkelt. Efter framväxten av storindustrin och den organiserade arbetarrörelsen, den senare en effekt av den förra enligt Marx' förutsägelse i *Kommunistiska Manifestet* och *Kapitalet*, kan inte enbart de spontana revolterna och upproren tas till utgångspunkt för en analys av teorins och praktikens enhet. Det gick kanske 1848, men det går definitivt inte idag. Marxismen har sin historia inom ramen för den organiserade arbetarrörelsen. Därför är det rimligare att hävda att 1968 tillsammans med 1956 utgör milstolpar i en förnyelse av teorins och praktikens förening under 1900-talets andra hälft. Men det är en förening vars räckvidd och karaktär vi idag inte kan skåda fullt ut. Den är knappast någon kopia av den enhet som rådde vid 1900-talets början. Hos Perry Anderson finns en tendens att bara se en återkomst, d v s hans resonemang har ett nostalgiskt skimmer över sig. Han har inte fullt ut tänkt igenom sina egna ord om att samhället blivit så komplicerat att köksan inte längre kan styra staten (som Lenin hade tänkt sig) (s 246). Arbetarrörelsens aktivister väntar näppeligen vare sig på Luxemburgs eller på Lenins återkomst. Uppgörelsen med vänsterns kyrkliga drag – t ex synen på Moskva eller Peking som ett Rom eller Mecka – måste inkludera att alla uppgifter om Jesu eller Muhammeds återkomst avfärdas som lösa rykten.

Universitetsmarxismen har säkert också framdeles ett givet institutionellt utrymme och kan naturligtvis i vissa lägen sträcka sitt inflytande därutöver, kanske t o m fungera som tändande gnista för spontana revolter. Men högskolan är inte det naturligaste stället för fostran av den socialistiska kampens militanter. Inte heller lär den producera handlingsmänniskor av den typ som fanns inom den klassiska marxistiska traditionen. Frågan inställer sig om inte merparten av den fjärde och femte generationens västmarxister får finna sig i att inta rollen som talskrivare och särskilda rådgivare – en sorts marxismens Henry Kissinger, en "tyngre" röd eminens än Régis Debray helt enkelt – om de överhuvudtaget skall få något inflytande över de strategiska besluten. I monopolkapitalismens och den organiserade arbetarrörelsens århundrade är det andra typer av socialistiska ledare som kommer att gå i spetsen, fostrade i främst kollektiv facklig och parlamentarisk kamp inom arbetarklassens organisationer. Men det behöver inte betyda att de är sämre än Marx och Lenin, även om de aldrig blir några fixstjärnor av Lukács eller Sartres sort. De är andra ledare för en annan rörelse i en ny och annorlunda tid.

---

⁴⁵ Om fondfrågans öden och äventyr på den apenninska halvön, se Sergio Lugaresi & Mario Telò (red), *Governo di Sinistra e Politiche di Riforma: il caso Svedese*. CRS/Instituto Gramsci Emilia Romagna, Frano Angeli Editore, Milano, 1984. Stamokapteorin behandlades vid ett flertal tillfällen i Häften för kritiska studier under 1970-talet; se också *Zenit* nr 36/1974. Om Gramsciforskningen se Chantal Mouffes och Anne Shawstack-Sassoons artikel i *Hfks* 4/1977 samt deras respektive böcker: *Gramsci and Marxist Theory*, Routledge and Kegan Paul, London, 1979 resp *Gramsci's Politics*, Croom Helm, London, 1980, och *Approaches to Gramsci*, Writers and Readers, London, 1982.

Avslutning: en ny typ av västmarxist?

Som framgångsrikt inkarnerar Perry Anderson på intet vis teorins och praktikens förening i den innebörd han själv givit denna trollformel. Tvärtom, skilsmässan ter sig oåterkallelig – inte bara i det individuella fallet. Avståndet till de egna förebilderna – Lenin, Luxemburg, Trotskij och Gramsci – förefaller planetariskt. Det kan tyckas vara ett gott stycke mindre i förhållande till samtida arbetarledare typ en Benn, Vogel, Palme eller Natta, men den andersonska upphöjdheten är troligen av sådant slag att den snarare förhindrar än underlättar en enhet av den av honom själv antydda typen. Att i Sartres mening smutsa ner sina händer med dagspolitikens futtigheter är visserligen Anderson principiellt inte främmande inför, men vi lär knappast få skåda honom t ex som talsskrivare åt en Ken Livingstone eller en Tony Benn. Andra *NLR*-medarbetare ligger här närmare till hands att axla denna börda. När det gäller att förändra världen, är Anderson snarare hemmahörande i den tradition, vars krönika han med sådan iver, lidelse och kunnighet tecknat. Tvärtemot de egna önskedrömmarna från mitten av 1970-talet har, som han själv påpekar i ”Spår”, vänsterns strategiska tänkande inte förnyats – eller rättare sagt inte återfått former godtagbara också för den klassiska traditionens självpåtaget puristiska arvtagare.⁴⁶ Västmarxismen består. Andersons indelning av den ”gamla” västmarxismen i tre generationer gör det därför både naturligt och befogat att häfta vid ytterligare en eller två grupper av efterföljare: dels en ”fjärde” generation med rötter i det sena 1950- och det tidiga 1960-talets nya vänster (med honom själv som en god företrädare), dels en ”femte” från 1968 och 1970-talets aktivism (också på det teoretiska fältet och med flera av de i Andersons ”Spår” uppräknade, främst anglosachsiska yngre universitetslärare, som kärna). Huruvida det en gång i framtiden blir naturligare att inränga de två senare generationerna i en ”post-marxistisk” skara, är idag lite för tidigt att sia om.

Också i andra avseenden står Anderson nära den tradition han på en och samma gång karakteriserat och tillbakavisat som otillräcklig. Om än ej kontinentaleuropé, är han djupt rotad i den västra hemisfären, i de atlantiska imperiernas och kolonialmakternas värld. Han är visserligen ingen traditionell universitetsmarxist, men en flitig gästföreläsare, seminarie- och biblioteksbesökare. Professionellt närmast historiker och sociolog, men grundligt skolad i den politiska filosofin och knappast främmande för vare sig epistemologi eller estetik. Klart främmande inför både Foucaults och Derridas nu så populära idéer, men tidig introduktör av deras långtifrån leninistiska inspiratörer (Lévi-Strauss, Jakobson, m fl). Flitig läsare av både Weber och Parsons. Någon egen filosofisk föregångare till Marx har Anderson inte letat fram, men få har så intensivt jämfört den räcka av ”fäder” den historiska materialismens grundare påstås ha haft i sitt bagage. Inspirerad av Parismanuskripten och den unge Marx, anti-hegelian men inte anti-humanist: främmande för väsenslogik (i sin översikt av dagens marxism förbigår han i stort den västtyska skapitallogiken och mycket annan Hegel-inspirerad marxism – ändå publicerade NLB redan 1971 Alfred Schmidts *The Concept of Nature in Marx*), men betonar det strukturen omskapande subjektet (blandningen av Gramsci och Sartre; Trotskij, Mandel och Colletti). Om än ej knuten till ett ” eget ” begrepp, möjligen med undantag för en filosofisk kategori som strax skall skärskådas, har knappast någon inom vare sig 1960-talets nya eller 1970-talets yttersta vänster med sådan målmedvetenhet ställt demokratin i centrum för sina studier och skrifter.

⁴⁶ Inte ens de i många stycken ”leninistiska” inläggen från västmarxistiskt håll främst om den franska, euro-kommunistiska vägen under 1970-talets andra hälft, finner nåd inför de andersonska argusögonen. Ändå har NLR eller NLB/Verso utgivit merparten av dessa texter i engelsk översättning: Louis Althusser ”On the Historic Significance of the 22nd Congress” i Etienne Balibar, *On the Dictatorship of the Proletariat*, NLB, London, 1978. Se också Althusser och Poulantzas' bidrag i NLR 109, 1978: ”What must be changed in the party” resp ”Towards a Democratic Socialism”. Den italienska yttersta vänsterns, i första hand då *Il Manifesto*, strategidiskussioner har i mindre utsträckning uppmärksamats av NLR.

I två andra avseenden representerar dock Anderson något nytt för västmarxismens del. För det första står han i ett mycket speciellt men långtifrån oväsentligt stycke mycket nära de verkliga klassiska historiematerialisterna, Marx och Engels, och skiljer sålunda ut sig från både sekelskiftets agitatorer och organisatörer, d v s vad som i Sverige blev ombudsmän och senare pampar, och mellan- och efterkrigstidens universitetslärare och forskare i arbetarrörelsens marginal. Anderson representerar en annan sorts marginalisering, också den med en icke föraktlig potential. Till skillnad från Marx men i likhet med Engels är Anderson nämligen en – åtminstone än så länge – framgångsrik förvaltare av ärvda pengar. Att utnämna honom till en representant för den schumpeteriska entreprenörsandan vore att ge intrycket att han tjänat stora pengar på sin affärsverksamhet. Men han har hittat en nisch för sina produkter. Med sitt arv har han kunnat lägga grunden till en framgångsrik förlags- och tidskriftsverksamhet. Från sekelskiftet och framåt var hans typ av varor vanligtvis hänvisade till att tryckas av och distribueras via förlag knutna till arbetarrörelsens organisationer. Anderson har sedan snart 25 år tillbaka lyckats med konststycket att sälja marxism på en fri marknad – att hitta en kundkrets, delvis med universitetens hjälp, som är villiga att betala för i första hand ekonomisk-politiska analyser som fördjupar den dagliga massmediala rapporteringen. Till förebilderna hörde dels ”vänsterförläggare” som François Maspero i Paris och Gianciacomo Feltrinelli i Milano, dels Jean-Paul Sartre med tidskriften *Les Temps Modernes*. Ett annat exempel erbjöd Paul M Sweezy i New York som förenade ett eget omfattande politiskt-teoretiskt skriftställarskap med *Monthly Reviews* bok- och tidskriftsutgivning. Alla dessa förebilder har mera aktningvärda anor, men frågan är om inte *New Left Review*, *New Left Books* och numera *Verso*, har haft en betydligt större genomslagskraft – än en gång, också med sin politisk-filosofiska, introducerande praktik – sett över hela den period samtliga existerat. Tidskriften och bokförlaget i London är idag en framgångsrik minikoncern med 1960-talets expansion av den högre utbildningen och studentrevolten som två viktiga förutsättningar. Men för att skapa ett lyckosamt etablissement krävs förutom produkter också någon eller några som ser marknadens möjligheter. Utbud och efterfrågan måste kunna mötas. Och kanske viktigast av allt i sammanhanget: *NLR* och *NLB/Verso* har inte gått i konkurs som så många andra småförlag med stora utgivningsambitioner gjort under den här perioden. Som bokförläggare är således Perry Anderson ett exempel på en ny typ av västerländsk marxist, utan universitetet som primär försörjningskälla. Han är dominerande aktieägare i sin lilla koncern, och har avvisat alla förslag om att släppa kontrollen och makten över verksamheten.

Förenat med denna riskfyllda satsning är – för det andra – en ny och mycket energisk plädering för *optimismen* som filosofisk kategori; nödvändigheten av inte bara viljans, utan också intellektets optimism. Som inspiratör denna gång fungerar – förutom de latinamerikanska focisterna – paradoxalt nog den extremt pessimistiske italienske naturalisten och anti-freudianen Sebastiano Timpanaro (se s 270-1) – den kanske mest exotiske av alla kontinentala västmarxister *NLR* och *NLB/Verso* har introducerat i den engelsktalande världen.⁴⁷ Anderson menar att den gamla maximen – viljans optimism, intellektets pessimism – som vanligtvis tillskrivs Gramsci (men egentligen härstammar från den betydligt mer defaitistiske Romain Rolland), länge nog har fått tjäna som ursäkt för, inte det kyligt eftertänksamma förnuftets seger, men väl det cyniskt beräknande. Insikten om både soliditetens och likviditetens betydelse går hos denne förläggare hand i hand med betoningen av solidaritetens och idealitetens stora roll. Optimism i denna anda är inte detsamma som den traditionella filosofins optimism, d v s förnöjsamhet med status quo, utan nyfikenhet inför och benägenhet till förändring av rådande, långtifrån tillfredsställande sociala och ekonomiska villkor – liksom till förändring, med de begränsningar som anförts, av

⁴⁷ *On materialism*. New Left Books, London, 1975. Förlaget har också givit ut samme författares *The Freudian Slip*. London, 1976. Se diskussionen om dessa böcker i *NLR* 97 och 109.

den teoretiska analysens redskap. Marxismen får aldrig reduceras till en uppgivenhetens världsåskådning, då har den tjänat ut sin roll som redskap för mänsklig frigörelse. Nära förbundet med denna betoning av marxismen som frihetslära är en påtaglig otålighet inför de sociala politiska förändringarnas tempo. Samtidigt som Anderson med stor enträgenhet understrukt demokratins unicitet i de utvecklade kapitalistiska länderna, har få inom den nya vänstern lika envist visat mindre fördragsamhet med den takt varmed den västeuropeiska arbetarrörelsen uppnått sina framgångar. Den demokratiska processens förlopp kännetecknas av en motbjudande långsam hastighet, en det folkliga representativa beslutsfattandets plågsamma tröghet. Begrepps-paret demokrati/revolution bildar helt enkelt en motsägelsefull enhet i Andersons teoretiska fundament. Kombinationen rådsrepublik och karismatiskt ledarskap snarare än de traditionella löntagarorganisationernas byråkratiska rationalitet utgör åtminstone en av de viktigare premisserna för denna tankefigur.

* * *

Idag är det knappast 1960-talets studentledare som personifierar den ”nya”, numera medelålders vänstern. Ej heller är det de gamla inspiratörerna såsom den för några år sedan bortgångne Herbert Marcuse. Visst har ”rörelsen” mot alla förhoppningar på den andra kanten av det politiska spektrat, i en eller annan form överlevt.⁴⁸ Inte minst är det som en intellektuell tradition fostret från 1968 har överlevt och vuxit till sig. I den anglosachsiska kulturkretsen är det idag få som kan göra Perry Anderson rangen stridig att personifiera marxismens renässans. Få har gjort mera för att sprida och levandegöra ett pånyttfött tankegods som denne engelske kosmopolit. När studentrevoltens tjugooårsjubileum närmar sig är tidskriften *New Left Review*, bokförlaget Verso och det egna skriftställarskapet ett gott tecken på att arvet från Marx inte är överspelat av Gulag, som så många av hans franska jämnåriga fick för sig vid tioårsjubileet. Förhoppningsvis har också Anderson fått en mer nyanserad syn på 1968 till dess. *Om den västerländska marxismen* är en bok som med stor skärpa pekar ut marxismens stora möjligheter och – både explicit och implicit – inneboende begränsningar. Under 1960- och 70-talen firade marxismen stora triumfer som korrektiv till en många gånger idealistisk västerländsk samhällsvetenskap. Bl a Andersons fortsatta interventioner i den meta-teoretiska debatten (en reviderad utgåva av hans 1960-tals essäer jämte en nyskriven introduktion har under några år funnits på förlagets utgivningsplaner) jämte fortsättningen av hans historievetenskapliga projekt kommer att ge en fingervisning om vad marxismen har att erbjuda samhällsvetenskaperna framöver – och i egen kraft kan bistå det ännu större projektet socialt framåtskridande och mänsklig frigörelse.

Skrifter av Anderson

A. Böcker (original och svenska utgåvor)

Le Portugal et la fin de l'ultra-colonialisme (Maspero, 1963).

Portugal och kolonialismens sammanbrott Tema/Rabén & Sjögren, Stockholm, 1965.

Towards Socialism (ed with Robin Blackburn), Fontana, London, 1965.

Passages from Antiquity to Feudalism, New Left Books, London, 1974.

Övergångar från antiken till feodalismen, Cavefors, Staffanstorps, 1977 (3:e och 4:e utgåvan, Arkiv/Zenit, Lund, 1980 resp 1984).

---

⁴⁸ *Farväl till vänstern?* Svenska Dagbladets förlag, Göteborg, 1984. Boken innehåller en varierad komppott av synpunkter på 1960- och 70-talens vänsterrörelse. För en alternativ uppläggning se t ex Sayres, S et al (eds), *The 60s without apology* (Social Text 9/10), University of Minnesota Press, Minneapolis, 1984.

Lineages of the Absolutist State, New Left Books, London, 1974.
Den absoluta statens utveckling, Cavefors, Staffanstorp, 1978 (2:a utgåvan Arkiv/Zenit, Lund, 1980).

Considerations on Western Marxism, New Left Books, London, 1976.

Arguments within English Marxism, Verso, London, 1980.

In the Tracks of Historical Materialism, Verso, London, 1983.

Om den västerländska marxismen, Arkiv, Lund, 1984.

B. Artiklar

”Sweden: Mr Crosland's Dreamland”, *New Left Review NLR* nr 7, 1961.

”Sweden II: Study in Social Democracy”, *NLR* 9, 1961.

”The Politics of the Common Market”, *NLR* 10, 1961 (tillsammans med Stuart Hall).

”Introduction to Debate in the Central Committee of the Italian Communist Party”, *NLR* 13/14, 1962.

”Portugal and the end of ultra-colonialism”, *NLR* 15-17, 1962.

”Origins of the Present Crisis”, *NLR* 23, 1964 (Ingår också i *Towards Socialism*; svensk översättning i *Engelsk vänsterdebatt*, Gunnar Olofsson (red), Prisma, Halmstad, 1969). [se: [Två artiklar om Storbritannien](#)]

”Critique of Wilsonism”, *NLR* 27, 1964.

”The Left in the Fifties”, *NLR* 29, 1965.

”Strategi för socialism”, *Clarté* 7/1965 (intervjuad av Christer Hogstedt).

”Socialism and Pseudo-empiricism”, *NLR* 35, 1966.

”The limits of trade union action” i *The Incompatibles*, Robin Blackburn & Alexander Cockburn (eds), Penguin, London, 1967.

”Staten og neo-kapitalismen”, *Zenit* (6) 1/1968.

”Components of the National Culture”, *NLR* 50, 1968 (Ingår också i Blackburn, R & Cockburn, A (eds) *Student Power*, Penguin, London, 1969; svensk översättning: *Engelsk vänsterdebatt*). [se: [Två artiklar om Storbritannien](#)]

”Introduction to Gramsci”, *NLR* 51, 1968.

[Västeuropas kommunistpartier](#), *Zenit* 47/1976.

”The Antinomies of Antonio Gramsci”, *NLR* 100, 1977.

”Communist Party History” i Raphael Samuels (ed) *People's History and Socialist Theory*, Routledge and Kegan Paul, London, 1981.

”Trotsky's Interpretation of Stalinism”, *NLR* 139, 1983. [ingår i [Trotskij och stalinismen](#)]

”Class Struggle in the Ancient World”, *History Workshop* 16, 1983.

”Modernity and Revolution”, *NLR* 144, 1984. [[Debatt om modernismen](#)]

Andersons stilbildande intervjuer i *NLR* och för NLB/Verso – med bl a Bahro, Colletti, Habermas, Sartre och Raymond Williams – har inte tagits med i ovanstående bibliografi; ej heller

osignerade bidrag till tidskriften.